

Toukómst:

Projectplan
Landschapswerkplaats

Projectplan Landschapswerkplaats in het programma Toukomst van Nationaal Programma Groningen

**GRONINGERS WERKEN SAMEN AAN EEN (BE)LEEFBAAR, BIODIVERS EN TOEKOMSTBESTENDIG
LANDSCHAP**

Vastgesteld door bestuur Nationaal Programma Groningen op 14 juli 2022

Projectplan voor opzet en werking van de Landschapswerkplaats, als fysieke plek en platform voor ontwikkeling, ontwerp en realisatie van Toukomstinitiatieven voor ruimtelijke inrichting en landschap van Nationaal Programma Groningen. Dit projectplan is opgesteld door Prolander in samenwerking met opdrachtgever Nationaal Programma Groningen en Landschapsbeheer Groningen.

Inleiding - De Toukomst van Mien Laand

1. Landschapswerkplaats: fysieke plek én manier van werken
 2. De voor de Landschapswerkplaats geselecteerde initiatieven
 3. Burgerparticipatie als uitgangspunt
 4. Professionele ondersteuning
 5. Procesfasen en de rol van de Landschapswerkplaats
 - 5.1. Pilotfase
 - 5.2. Verkenningsfase
 - 5.3. Planfase
 - 5.4. Realisatiefase
 - 5.5. Exploitatie en beheer
 6. Besluitvorming en governance
 7. Afstemming gebiedsgericht en provinciebreed
 8. Financieel
 9. Planning
 10. Oprichting en inrichting van de Landschapswerkplaats
 11. Communicatie en participatie
 12. Kwaliteit
 13. Kansen en aandachtspunten
- Bijlage A: Toelichting per initiatief
- Bijlage B: Samenhang met andere programma's en organisaties

Inleiding

DE TOUKOMST VAN MIEN LAAND

Voor je ligt het projectplan voor de Landschapswerkplaats, onderdeel van het programma Toukomst van Nationaal Programma Groningen. De Landschapswerkplaats is een gebiedsgerichte aanpak van projecten gericht op het toegankelijker en biodivers maken van het Groninger landschap. Waar burgerparticipatie in gebiedsontwikkeling doorgaans één van de manieren is om input te vergaren, is dat in de Landschapswerkplaats de hoofdzaak. Het is een innovatief concept waarbij burgerparticipatie doel en middel tegelijk is. In dit projectplan wordt duidelijk hoe dat gestalte krijgt. Eerst in een notendop de voorgeschiedenis van de Landschapswerkplaats.

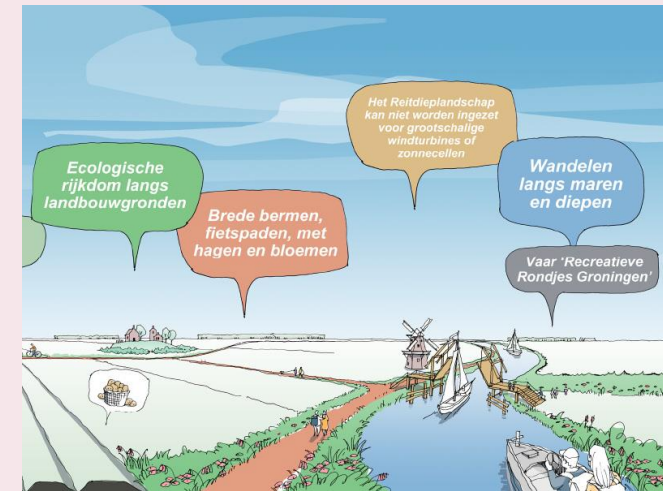
Onder de vlag van Nationaal Programma Groningen, een samenwerkingsverband tussen provincie Groningen, gemeenten en Rijk om te investeren in de brede welvaart in de provincie Groningen, is in 2020 het programma Toukomst gelanceerd. Omdat Groningers zelf als beste kunnen vertellen wat zij belangrijk vinden om gelukkig te leven, wonen en werken, is hen gevraagd om met vernieuwende en creatieve voorstellen te komen. Daarmee is Toukomst op het gebied van burgerparticipatie ongeëvenaard; nooit eerder werden inwoners zo rechtstreeks bij een programma van deze omvang betrokken. En het was een schot in de roos. Aan de oproep werd massaal gehoor gegeven!

De oogst bedroeg maar liefst 900 ideeën, uiteenlopend van voorstellen voor recreatieve routes, innovatieve schoolprojecten en woonvormen voor ouderen, tot ideeën ter versterking van natuur en landschap, voedselproductie en streekproducten, verduurzaming en kunst en cultuur. De inzendingen waren afkomstig van Groninger inwoners van jong tot oud, bedrijven en organisaties. In verschillende bijeenkomsten hebben 200 initiatiefnemers de ideeën gebundeld tot 59 grote projecten. 6.000 Groningers hebben daar vervolgens 30.000 beoordelingen van gemaakt. Begin 2021 heeft het Toukomstpanel - een door loting geselecteerd panel van twintig inwoners van de provincie - het bestuur van Nationaal Programma Groningen geadviseerd over de Toukomstprojecten en is besloten om voor al deze projecten € 100 miljoen euro beschikbaar te stellen.

De projecten waarover het panel een positief advies heeft uitgebracht hebben de volgende vier overeenkomsten: ze dragen bij aan de doelen en ambities van het nationaal programma, ze getuigen van lef, de projecten dragen bij aan een betere toekomst en hebben allemaal een Groningse identiteit. Parallel aan dit traject heeft West 8, ontwerpbureau voor stedenbouw en landschapsarchitectuur, in opdracht van Nationaal Programma Groningen het Toukomstbeeld ontwikkeld. Het is een verbeelding van de visie van de Groningers op hun provincie anno 2040, geschetst op basis van de 900 ingebrachte ideeën en de in het eerste jaar van Toukomst gevoerde gesprekken. Dit Toukomstbeeld geeft koers aan Nationaal Programma Groningen en dient als inspiratie en input voor visies en plannen van de provincie, gemeenten en waterschappen.

In juli 2021 hebben Provinciale Staten van de provincie Groningen het Programmaplan Toukomst vastgesteld. Hiermee werd de eerste fase van Toukomst afgesloten. Nu is het tijd voor de volgende stap: samen met de initiatiefnemers de ideeën door ontwikkelen naar

Uitsnede Toukomstbeeld, West 8

integrale Toukomstprojecten en vervolgens uitvoeren. Voor de uitvoering van de projecten die over het landschap gaan heeft het Toukomstpanel de Landschapswerkplaats bedacht. Hiervoor is in totaal € 31 miljoen beschikbaar.

In de Landschapswerkplaats werken we samen aan een (be)leefbaar, biodivers en toekomstbestendig landschap. In het fijnmazig biodivers netwerk van groen en water kunnen bewoners, recreanten en toeristen naar hartenlust wandelen, fietsen, paardrijden en varen. Naast bevordering van leefbaarheid en biodiversiteit biedt het landschappelijk raamwerk kansen voor ondernemers in de vrijetijdssector. Het netwerk moet de leefbaarheid, gezondheid, klimaatbestendigheid en biodiversiteit bevorderen, de toeristisch-recreatieve infrastructuur versterken en kansen geven aan ondernemers in de vrijetijdssector. Het moet robuust zijn en dus toekomstbestendig. Met een blijvend effect van de investeringen in het landschap. We denken hierbij groot, maar acteren om de projecten simpelweg te realiseren.

De Landschapswerkplaats reist door de provincie en voorziet Groningers van een inspirerende plek om te schetsen en te ontwerpen aan hun omgeving. Alles wat daarvoor nodig is, biedt de Landschapswerkplaats: professionele ontwerpers ter ondersteuning en alle materiële en technische benodigdheden. Per gebied wordt gewerkt aan de Toukomstinitiatieven die het Toukomstpanel geselecteerd had, aangevuld met agendapunten en doelen uit het Toukomstbeeld voor bijvoorbeeld water, biodiversiteit, natuur en beleven. In de volgende hoofdstukken worden verschillende onderdelen van de Landschapswerkplaats toegelicht, in het bijzonder het doel, inrichting en werking ervan. Er wordt bovendien ingezoomd op de manier waarop in de Landschapswerkplaats burgerparticipatie, kwaliteit en samenhang met ander beleid en regels worden geregeld. In de laatste hoofdstukken komen de planning en financiële en procedurele aspecten aan bod.

Missie

In de Landschapswerkplaats werken we samen aan een (be)leefbaar, biodivers en toekomstbestendig landschap. Het resultaat wordt naar hartenlust beleefd door bewoners, recreanten en toeristen te voet, per fiets, te paard of per boot. Het biedt uitgelezen kansen aan ondernemers in de vrijetijdssector en geeft ruim baan aan biodiversiteit. Investerings vanuit de Landschapswerkplaats hebben een duurzaam rendement voor mensen, flora en fauna. De opbrengst van de Landschapswerkplaats zal ook voor toekomstige generaties merkbaar en zichtbaar zijn.

Doelstelling

In de Landschapswerkplaats werken we samen aan een fijnmazig biodivers netwerk van groen en water aan de hand van initiatieven van de inwoners van de provincie Groningen. Dit netwerk maakt het mogelijk het landschap te beleven en er te recreëren, bijvoorbeeld door nog beter te kunnen wandelen, fietsen, paardrijden en varen. Hiermee ontstaat een landschappelijk raamwerk van groen en water dat nog beter geschikt is voor recreatie voor bewoners en (inter-)nationale bezoekers. Het netwerk moet de leefbaarheid, gezondheid, klimaatbestendigheid en biodiversiteit bevorderen, de toeristisch-recreatieve infrastructuur versterken en kansen geven aan ondernemers in de vrijetijdssector. Het moet robuust zijn en dus toekomstbestendig. Met een blijvend effect van de investeringen in het landschap.

1. LANDSCHAPSWERKPLAATS – FYSIEKE PLEK, RONDREIZEND ÉN EEN MANIER VAN WERKEN

De door het Toukomstpanel geselecteerde initiatieven zijn vaak nog niet rijp voor uitvoering. Samen integraal werken en kiezen voor robuuste, duurzame projecten van hoge kwaliteit om een zo groot mogelijke ‘plus’ te realiseren: hiervoor wordt de Landschapswerkplaats geïntroduceerd. Een werkwijze die gestalte krijgt in een fysieke plek, een creatieve broedplaats, waar we samen met initiatiefnemers, bewoners en andere gebiedspartners projecten initiëren, doorontwikkelen, ontwerpen en realiseren. Daar staat de Landschapswerkplaats voor. De primaire opgave van de Landschapswerkplaats is – als onafhankelijke partij – het uitwerken van ruimtelijk-landschappelijke opgaven tot concrete, goed uitvoerbare projecten. Dit doen we samen met initiatiefnemers, door inzet van adequate ontwerp-expertise via een gebiedsgerichte aanpak. De door het Toukomstpanel geselecteerde initiatieven vormen de basis voor de Landschapswerkplaats. Per gebied maken we zoveel mogelijk koppelingen met al lopende programma's en projecten die aansluiten bij de doelstellingen en missie van de Landschapswerkplaats. Dit verhoogt de slagingskans van een project en daarmee de impact op de toekomst van Groningen. Soms is ook een gebiedsproces nodig met gebiedspartijen om eventueel tegengestelde belangen op te lossen en uiteindelijk tot projecten te komen.

De Landschapswerkplaats is niet alleen te zien als een plek met computers, werkplekken en schetstafels, ook als een manier van werken om kennis en krachten van gebiedspartijen te

bundelen. De gebiedsgerichte aanpak per gebied krijgt in de Landschapswerkplaats concreet gestalte. We koppelen de bedenkers van de landschapsprojecten, bewoners en ondernemers in gebieden, aan mensen die in het landschap werken. Dit loopt uiteen van terreinbeherende organisaties (zoals Staatsbosbeheer, NMM en Het Groninger Landschap), gemeenten, agrarische collectieven, ondernemers, waterschappen, erfgoedorganisaties, de kunst en cultuursector, de provincie, gebiedscoöperaties tot andere organisaties uit de vrijetijdssector. Deze organisaties (ook wel de gebiedspartijen) krijgen een uitnodiging om aan de Landschapswerkplaats deel te nemen en uiteindelijk 'mede-eigenaar' maken, actief en toegewijd betrokken laten zijn. Passend bij de hoofddoelen en ambities van Nationaal Programma Groningen, betrekken we bij de projectuitwerking studenten van verschillende opleidingen en in de uitvoering mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt. De Landschapswerkplaats komt naar de projectgebieden toe en reist dus door de provincie Groningen en zet daar samen met inwoners een flinke plus op wat er al in het landschap van Groningen aan projecten en programma's wordt gerealiseerd.

Processen van ontwikkeling tot realisatie van landschapsprojecten kennen verschillende snelheden. Kleine en simpele projecten kunnen zich snel ontwikkelen. Grotere en complexere projecten kunnen langer doorlopen, bijvoorbeeld door vooronderzoek, ontwerp, wettelijke procedures en aanbestedingen. De Landschapswerkplaats loopt tot eind 2028.

2. DE GESELECTEERDE INITIATIEVEN

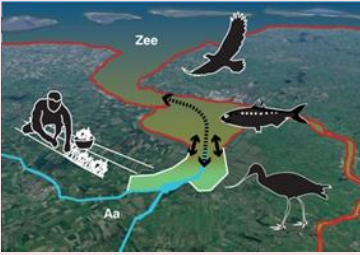
Van de negenhonderd ingezonden Toukomstideeën had bijna de helft te maken met natuur en landschap en met manieren om meer en beter van het landschap in de provincie te kunnen genieten. Daaruit spreekt een grote liefde van Groningers voor hun provincie. De rode draad in de inzendingen is dat men de rust en ruimte wil behouden en tegelijkertijd kansen ziet om het landschap aantrekkelijker, meer beleefbaar, biodivers en toekomstbestendiger te maken.

Het Toukomstpanel heeft tien gebundelde initiatieven (hierna: de initiatieven) geselecteerd die het vertrekpunt vormen voor de agenda van de Landschapswerkplaats. De initiatieven gaan over het ontwikkelen, inrichten, behouden en beheren van het landschap. Ze dragen bij aan de versterking van landschappen en het verbinden van erfgoed, aan klimaatdoelstellingen en het vergroten van biodiversiteiten aan betere mogelijkheden om te fietsen, varen, wandelen en paardrijden. Het Toukomstpanel heeft geadviseerd de onderdelen van initiatieven die met het ontwikkelen van het landschap te maken hebben uit te werken en te realiseren in het kader van de Landschapswerkplaats. Bij sommige initiatieven horen ook de realisatie van musea, bezoekerscentra, folders, helikopterbelevingen, augmented reality et cetera tot het initiatief, echter deze behoren – in lijn met het advies van het Toukomstpanel - niet tot het werkpakket van de Landschapswerkplaats. Deze onderdelen zijn soms in een ander Toukomstproject toegekend,

of zullen door de initiatiefnemers zelf ter hand moeten worden genomen om hier via andere wegen financiering te vinden.

Hieronder is een kort overzicht opgenomen van de tien initiatieven. In bijlage A is een uitgebreidere omschrijving van alle initiatieven opgenomen.

Initiatief	Beschrijving	
Groningen beleven	In ere herstellen van onverharde verbindingen: hernieuwde en verbonden fiets-, wandel- en ruiterspaden. De paden voeren langs unieke rustpunten die het lokale verhaal vertellen.	
Masterplan varen	Weer bevaarbaar maken en koppelen van kleinere waterwegen. Ook lokale ondernemers betrekken we hierbij. Doel is de herontwikkeling van onze historische waterwegen en het verbinden met fiets- en wandelnetwerken.	
Diepen en maren	Het versterken en herstellen van historische waterlopen om het landschap meer toegankelijk te maken en ons erfgoed beter te kunnen beleven.	

't Wad tot stad	Werken aan een aantrekkelijke en groene zone in het cultuurlandschap rondom het Reitdiep. Met aandacht voor meer biodiversiteit, water(-berging), toerisme en rendabele landbouw.	
Van Aa naar Zee	Het herstellen van de natuurlijke overgang tussen zoet en zout water in het gebied tussen de Westerwoldse Aa en de Dollard. Werken aan de kustzone in combinatie met verzilting en klimaatadaptatie met kansen voor vrijetijdseconomie.	
Verbonden Biodiversiteit	Biodiversiteit versterken in het Groninger landschap via gemarkeerde routes langs fysieke hubs die biodiversiteit, cultuur en educatie met elkaar verbindt.	
Groene longen en Tiny forests	Samen twee miljoen bomen planten: in dorpen en wijken, langs wegen en paden en op plekken die al bosrijk zijn. O.a. bos bij de stad (tussen A7 en Meerstad). Tiny Forests aanplanten bij basisscholen	

	om zodat leerlingen kunnen leren over biodiversiteit.	
Bermen komen tot Leven	Ecologisch bermbeheer in de gehele provincie Groningen.	
Kiek'n & Doun	Het verbinden van bestaande en nieuwe fiets- en wandelroutes langs plekken die de verhalen en geschiedenis van Groningen vertellen.	
Vergroenen bestaande en verlaten gaswinningslocaties	Het met bomen en planten inrichten (vergroenen) van bestaande en verlaten gaswinningslocaties geeft een positieve draai aan het verleden.	

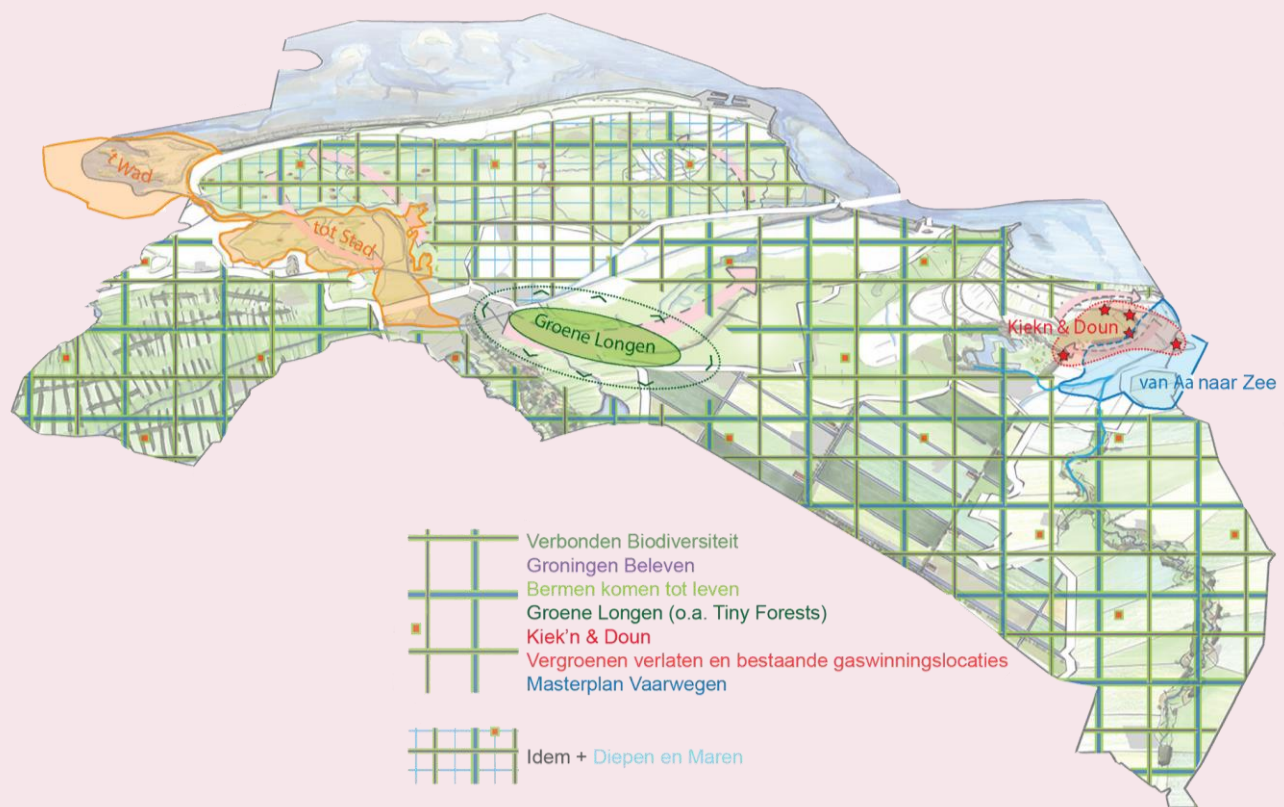
2.1 Eenheid in verscheidenheid

De initiatieven verschillen van elkaar qua uitwerkingsniveau, concreetheid en type initiatiefnemer. Waar het ene initiatief precies weet wat zij wil, waar, hoe en met wie, is een ander initiatief op een veel hoger niveau naar de provincie aan het kijken. Dit maakt het spannend om ook met de initiatiefnemers onderling naar elkaars initiatief te kijken en te zien waar ze elkaar aanvullen. Waar ook verschil in zit is wens in de mate van betrokkenheid van

de initiatiefnemers bij de uitwerking en realisatie van de uiteindelijke projecten. Sommigen willen overal bij zijn en meehelpen t/m de uitvoering aan toe, anderen willen juist meer in een toezichthoudende rol. Dit betekent ook dat er in verschillende snelheden wordt gewerkt. Dit maakt de Landschapswerkplaats tot een bijzondere club met diverse mensen, diverse ambities, diverse snelheden, maar wel met een gezamenlijk doel om het landschap van de Provincie Groningen mooier te maken.

Lang niet alle initiatieven zijn aan een gebied gekoppeld. Twee initiatieven gaan over een specifiek deel van de provincie: 't Wad tot Stad speelt zich af in het Reitdiepdal en Van Aa naar Zee in het gebied tussen de Westerwoldse Aa en de Dollard. Daarnaast hebben twee initiatieven een concreet gebied op het oog en willen tegelijkertijd ook elders in de provincie tot projecten komen. Dit betreft Kiek'n & Doun met het zwaartepunt in het Oldambt en Groene longen met een accent op het gebied tussen Meerstad en de A7. De andere zes initiatieven hebben nog geen locatie en richten zich vooralsnog op het hele grondgebied van de provincie.

In de verkenningsfase van de Landschapswerkplaats maken we een analyse van waar initiatieven het best kunnen landen. Dit doen we samen met de initiatiefnemers en de gebiedspartijen om een duurzame plek te vinden die ook op lange termijn geborgd is. We zoeken daarbij combinaties met andere initiatieven binnen het programma Toukomst. Daarnaast kijken we hoe de initiatieven worden verrijkt door ideeën van omwonenden waar het project gaat landen en hoe we ze kunnen verbinden met andere projecten van gemeenten, provincie, waterschappen en natuurorganisaties in het landschap. Hoe valt van één plus één drie te maken? Kan werk-met-werk worden gemaakt? Natuurlijk allemaal passend binnen de doelstelling van de Landschapswerkplaats.

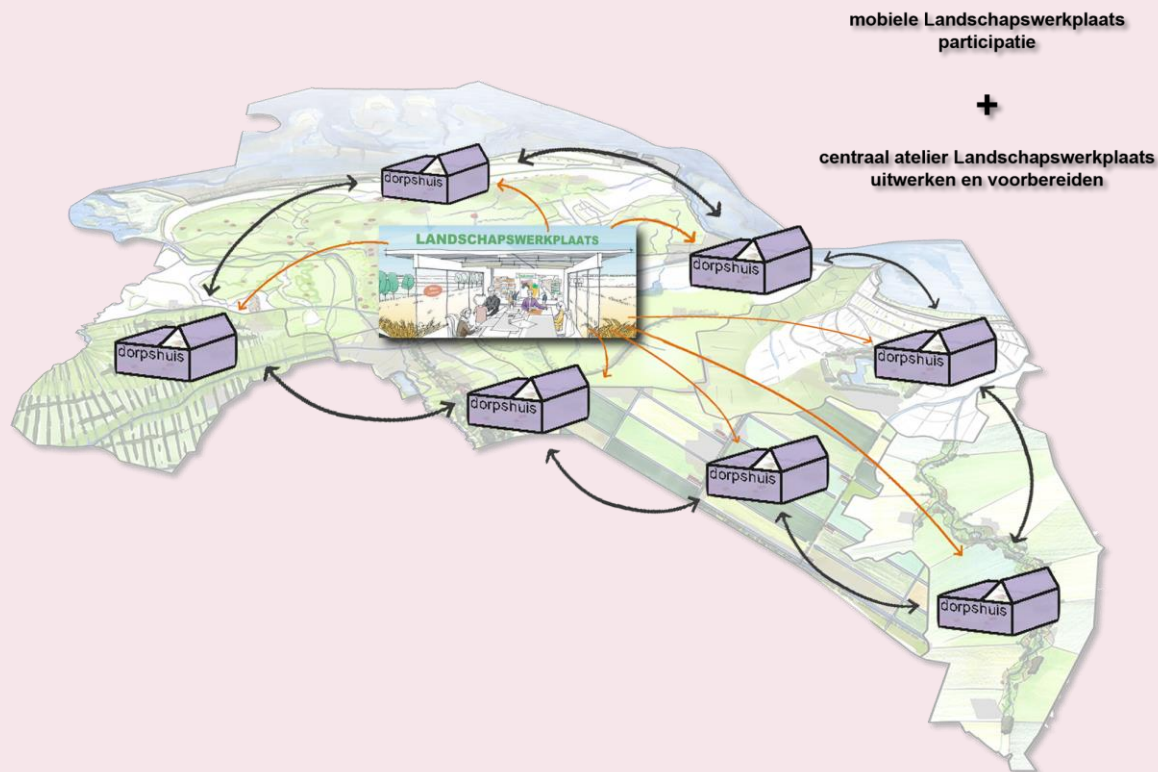

Figuur 1: De initiatieven verdeeld over de Provincie

3. BURGERPARTICIPATIE ALS UITGANGSPUNT

Zoals het programma Toukomst is opgezet - ideeën ophalen bij de Groningers zelf - zo pakken we ook het vervolg in de Landschapswerkplaats aan: de kennis in een gebied, creativiteit en gedrevenheid van de inwoners en ondernemers benutten we in alle processtappen. In de praktijk is het een werkplaats die rondreist langs verschillende plekken in de provincie waar ontwikkelingen op stapel staan. Uitgangspunt is dat de mobiele werkplaats op ten minste zeven plekken, verspreid over de provincie, neerstrijkt. We gebruiken daarbij bestaande voorzieningen, bijvoorbeeld scholen of dorpshuizen, dicht bij de mensen die er het nauwst bij betrokken zijn. De Landschapswerkplaats heeft een mooi werkbudget. Toch is 31 miljoen euro niet genoeg om overal in de provincie aan het landschap te werken. We moeten dus prioriteiten stellen. Daarom brengen we in ieder gebied als eerste stap samen met de initiatiefnemers en deskundigen in kaart op welke plekken de opgetelde initiatieven de grootse impact kunnen hebben. Initiatiefnemers, bewoners, ondernemers en andere betrokkenen komen vervolgens bij elkaar om de ideeën uit te werken naar een werkplaatsagenda met concrete projecten. Meer informatie over hoe dit werkt lees je in hoofdstuk 6 en Hoofdstuk 7.

Op een nader te bepalen vaste plek richten we een centrale werkplaats in. Hier verzamelen we de opbrengst van de mobiele werkplaatsen en ontwikkelen we die door. Om een zo breed mogelijk publiek te interesseren voor de Landschapswerkplaats, delen we via sociale media waar we mee bezig zijn.

Figuur 2: Mobiele Landschapswerkplaats en het centrale atelier

Initiatiefnemers hebben aangegeven hoe actief ze bij de uitwerking betrokken willen zijn. De antwoorden liepen uiteen. Waar de ene initiatiefnemer aangaf het roer niet uit handen te willen geven, gaf de andere er de voorkeur aan het stokje graag over te dragen aan de Landschapswerkplaats. We geven de stem van initiatiefnemers, gebiedsbewoners en ondernemers een goede plek, doordat burgerparticipatie in de Landschapswerkplaats op vier manieren gestalte krijgt:

- Actieve participatie als belanghebbende, initiatiefnemer en deskundige van de eigen omgeving bij schetssessies en verdere planvorming.
- De deur van de Landschapswerkplaats staat open voor bewoners van een bepaald gebied die willen meedenken met de uitwerking van de al ingediende initiatieven. Het kan zijn dat er koppelkansen ontstaan die worden meegenomen in de Landschapswerkplaats. In andere gevallen kunnen nieuw aangedragen ideeën beter op een andere plek landen. De Landschapswerkplaats verwijst dan door naar andere geschiktere partijen. De Landschapswerkplaats is dus geen loket om alle landschap gerelateerde ideeën aan te melden.
- Per gebied heeft een afvaardiging van initiatiefnemers, gebiedsbewoners en ondernemers een plek aan de gebiedstafel (in hoofdstuk 6 leggen we uit hoe dit werkt).
- Bijeenkomsten van gebiedstafels zijn voor iedereen toegankelijk.

Samen met onder andere de Vereniging Groninger Dorpen verbinden we de gebieden en projecten aan de samenleving. Daar zit een groot netwerk naar de dorpen zelf, maar ook naar gebiedspartijen. Zij weten goed wat er speelt in de dorpen, welke koppelkansen er zijn en hebben veel contact met bijvoorbeeld gebiedsregisseurs, beleidsmedewerkers en bestuurders van gemeenten. Soms zal er weinig inzet nodig zijn omdat het dorp of de dorpen al betrokken zijn en er veel draagvlak is, soms weet de omgeving nog van niets en is het zaak om initiatieven een plek te geven en samenwerking met eventueel andere plannen. Het is cruciaal dat de samenleving niet voor voldongen feiten wordt gesteld en/of dat heel helder is welke beïnvloedingsruimte er nog is aan de zijde van het dorp. De timing van het moment waarop we een verbinding maken met het dorp is cruciaal.

4. PROFESSIONELE ONDERSTEUNING

VAN, VOOR EN DOOR GRONINGERS

Centraal in de Landschapswerkplaats staan de initiatieven. Om deze Toukomstideeën om te zetten in een mooi, toegankelijk en toekomstbestendig landschap zorgt de Landschapswerkplaats voor professionele ondersteuning van de initiatiefnemers. Daarbij brengen we de initiatieven in samenhang met de bestaande projecten en programma's in de gebieden en gebiedspartijen in de provincie Groningen. Het maken van kwalitatief hoogwaardige projecten staat hierbij centraal. Groningers kunnen na afronding van de Landschapswerkplaats met trots terugkijken op de bereikte resultaten.

In de Landschapswerkplaats werken de werkplaatsmeester en de werkplaatsleider samen om de visie en de doelstellingen goed te bewaken én om ervoor te zorgen dat de Landschapswerkplaats ambitie vasthoudt. Initiatiefnemers en bewoners vormen de kern – en worden ondersteund door een multidisciplinair schetsteam waarin ontwerpers maar ook project- en procesbegeleiders de initiatieven ondersteunen. Dit gebeurt vanuit diverse vakgebieden waarbij landschapsonwerpers, kunstenaars, vormgevers, cultuur- en erfgoedspecialisten en architecten hun bijdrage leveren aan de bijzondere projecten. Wie waar wordt ingezet is maatwerk. Vanuit de kern wordt de uitwerking gevoed. Daaromheen zit een flexibele schil die we inzetten zodra er op specifieke onderdelen behoefte is aan extra deskundigheid. De extra deskundigheid kan vanuit verschillende partijen komen, denk aan

gemeenten, waterschappen, Landschapsbeheer Groningen of Prolander. Slagvaardigheid en resultaatgerichtheid staan voorop; de Landschapswerkplaats is een middel, geen doel.

Daarnaast zorgt een regelmatige afstemming met het door Nationaal Programma Groningen ingesteld OmgevingsKwaliteitsTeam (OKT) ervoor dat de projecten voldoende kwaliteit houden. In het OKT zitten onder andere de Bouwmeester versterking, gemeente Groningen (Dianne Maas), de Provinciaal Bouwmeester van de Provincie Groningen (Francien van Soest), de Rijksadviseur voor de fysieke leefomgeving (Jannemarie de Jonge) en een Onafhankelijk adviseur ruimtelijke kwaliteit en cultureel erfgoed (Theo Hoek). De interactie tussen de onderdelen van de Landschapswerkplaats ziet er als volgt uit:

Figuur 3: De Landschapswerkplaats

voorbeelden expertises (vanuit diverse organisaties)

- cultuurhistorie, archeologie
- beplantingskennis
- watersysteem/hydrologie
- kunst en cultuur
- landbouw
- ecologie
- sociaal maatschappelijk
- civiele techniek
- grond
- ondernemerschap
- recreatie

4.1. Kernteam

Het kernteam bestaat uit een werkplaatsmeester (een professionele landschapsarchitect) en een werkplaatsleider.

1. De werkplaatsmeester (inhoudelijk eindverantwoordelijk):

1. Spreekt de taal van de inwoners en is vertrouwd met het Groninger landschap;
2. Zorgt voor kwaliteit van ontwerpen en zorgt ervoor dat ze passen bij het landschap;
3. Bewaakt op wekelijkse basis de visie en samenhang in de Landschapswerkplaats;
4. Is inspirator voor initiatiefnemers en alle betrokkenen van de Landschapswerkplaats en beschikt over ruime ervaring met schetsprocessen voor en door inwoners en andere betrokkenen in gebieden;
5. Kan goed samenwerken met alle gebiedspartijen en zorgt voor verbinding;
6. Heeft een kritische, deskundige, enthousiasmerende en onafhankelijke blik.
7. Is diplomatiek, vastberaden, volhardend en beschikt over vakmanschap.
8. Zorgt voor aansluiting met het OKT;

2. De werkplaatsleider (procesverantwoordelijk en verantwoordelijk voor bedrijfsvoering van de Landschapswerkplaats):

1. Draagt zorg voor planning en monitoring van de programmavoortgang;

2. Onderhoud samen met de werkplaatsmeester contact met en rapporteert aan Nationaal Programma Groningen;
3. Heeft de leiding (escalatielijn) over de Landschapswerkplaats in de gebieden en de centrale locatie;
4. Kan inhoudelijk projectleiderschap (zie hieronder) op zich nemen

Een multidisciplinair schetsteam met ontwerpers en inhoudelijk project en / of procesleiders afkomstig van diverse gebiedspartijen werkt als 'trekkers' samen met initiatiefnemers. Naast landschapsontwerpers worden hierbij ook ontwerpers uit bijvoorbeeld de cultuur- en erfgoedsector gezocht. Het schetsteam maakt in ieder gebied een gebiedsagenda, een werkplaatsagenda en uiteindelijk een ontwerp van het te realiseren project. De realisatie van de projecten wordt daarna ondergebracht bij een derde organisatie of wordt door de Landschapswerkplaats zelf opgepakt.

In ieder gebied doen initiatiefnemers en andere inwoners en ondernemers uit het gebied waar gewerkt wordt volop mee in de Landschapswerkplaats en maken zo de plannen beter. De Toukomst initiatieven die door het Toukomstpanel zijn geselecteerd vormen de basis voor de agenda voor ieder gebied. Nieuwe ideeën en wensen die aansluiten bij de doelstelling en de initiatieven worden betrokken bij de vaststelling van de werkplaatsagenda per gebied.

4.2. Flexibele schil

De flexibele schil wordt zoveel mogelijk samengesteld uit mensen die al in of rond de gebieden wonen en werken: initiatiefnemers, gebiedsbewoners en ondernemers, inhoudelijk experts en belanghebbende organisaties (zoals terreinbeheerders,

ondernemersverenigingen, ondernemers vanuit toerisme en vrijetijdseconomie, landbouworganisaties, gemeenten, waterschappen en provincie). Zij kennen het gebied en hebben verstand van bijvoorbeeld ondernemen, cultureel erfgoed, stedenbouw, cultuurhistorie, recreatie, flora en fauna, kunst, duurzame landbouw, routes, hydrologie. Per gebied kijken we welke opgaven er passend zijn bij de Landschapswerkplaats en welke deskundigheid uit de flexibele schil nodig is om de projecten van de Landschapswerkplaats tot een succes te maken.

4.2. Ondersteuning

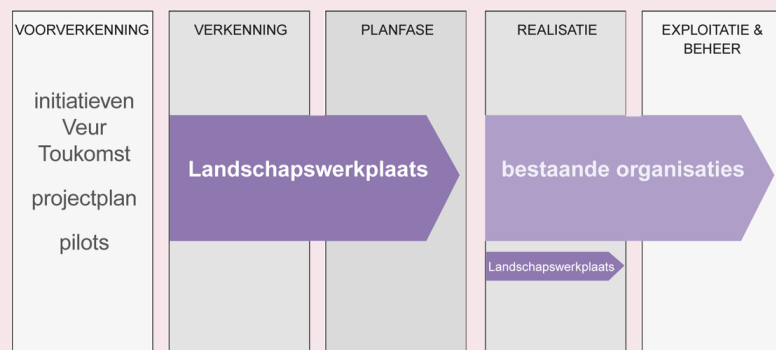
De Landschapswerkplaats krijgt ondersteuning op het gebied van secretariaat, financieel beheer, projectbeheersing, communicatie, databeheer en GIS (geografisch informatiesysteem) en grondzaken.

4.3. Samenwerking in de omgeving

In het landelijk gebied zijn ook gebiedscoöperaties, agrarische natuurverenigingen, agrarische collectieven en andere organisaties actief. De Landschapswerkplaats oriënteert zich in de verkenningsfase (zie volgende hoofdstuk) op deze verbanden en bekijkt samen met hen of synergie qua opgaven en proces mogelijk is.

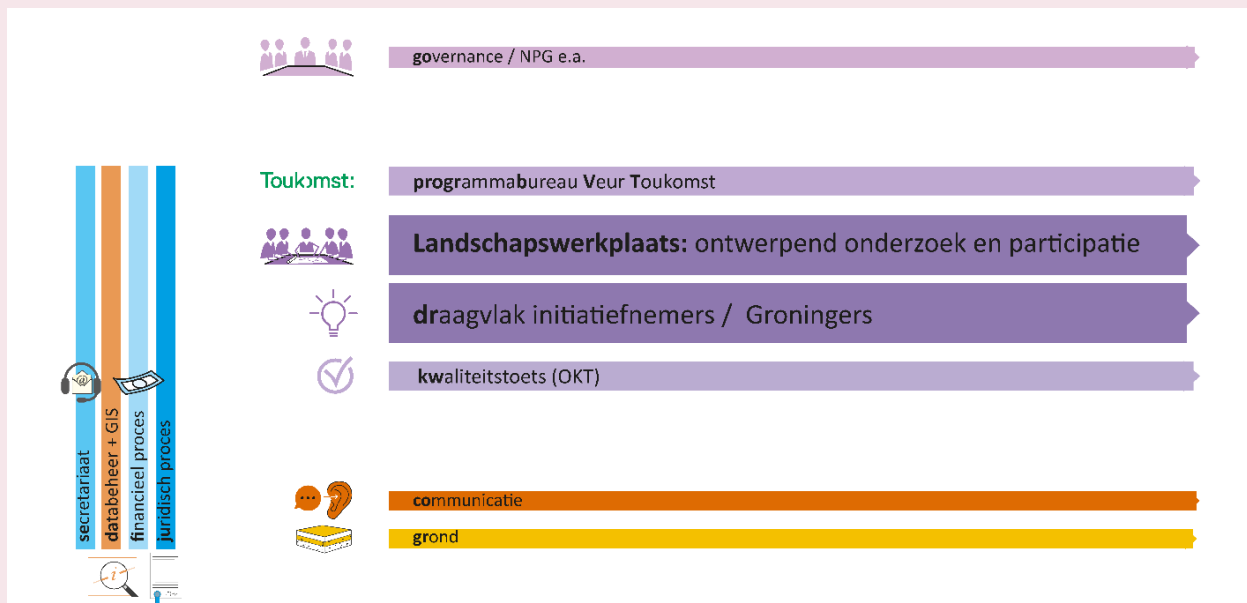
5. PROCESFASEN EN DE ROL VAN DE LANDSCHAPSWERKPLAATS

Projecten in het landschap voltrekken zich langs een aantal projectfasen van gebiedsontwikkeling. In de verkenningfase en de planfase is voor de Landschapswerkplaats een hoofdrol weggelegd. Ook de opdrachtgeversrol in de realisatiefase kan bij de Landschapswerkplaats worden ondergebracht. Die rol kan echter ook bij een andere partij worden ondergebracht. Dit kan een overheidspartij zijn, maar ook de initiatiefnemer zelf. Na de realisatiefase dragen we een opgeleverd project voor beheer en exploitatie over aan een derde partij en is de rol van de Landschapswerkplaats uitgespeeld. Denk aan een gemeente, waterschap, provincie of (natuur-)terreinbeherende organisatie. Onderstaand stappenplan geldt voor alle projecten van de Landschapswerkplaats. Projecten die al geschikt zijn voor uitvoering, kunnen ook sneller worden uitgevoerd. Uiteindelijk is het doel dat in 2028 alle projecten zijn gerealiseerd.

Figuur 4: Stappenplan

In de verkennings- en planfase werken we aan verschillende onderdelen om tot een uitvoerbaar project te komen; stuk voor stuk belangrijke aandachtspunten in de Landschapswerkplaats. Cruciaal zijn de beschikbaarheid van gronden, het draagvlak onder de bevolking, de planologische mogelijkheden en het commitment van provincie en waterschappen, gemeenten, en andere stakeholders.

Toelichting kleuren en dikke lijnen:

- *roze = bestuurlijke lijn/governance*
- *paars = inhoud: plannen maken/ontwerpen, ontwerp onderzoek doen, etc. waarbij donkerpaars aangeeft dat de Landschapswerkplaats en de lijn met initiatiefnemers centraal staan (daarom ook dikkere lijn). OKT en het programmabureau zijn aan deze inhoud verbonden, maar hebben een andere rol, bijvoorbeeld toetsen respectievelijk verbinding met andere Toukomstprojecten en de gebiedstafels (daarom lichter paars en dunnere lijn).*
- *rood/oranje/geel/blauw = ondersteunende processen op de achtergrond (daarom afwijkend kleurenschema en dunnere lijnen).*
- *Tussen inhoud en governance respectievelijk ondersteunende processen grotere afstand (witregel) om aan te geven dat het andersoortige processen zijn.*

5.1. VOORVERKENNING: PILOTFASE

Landschapsbeheer Groningen werkt, op verzoek van Nationaal Programma Groningen, samen met de initiatiefnemers een aantal pilots uit. Dit gebeurt tegelijk met de inrichting van de Landschapswerkplaats. Deze initiatieven kunnen in gebieden gecombineerd worden uitgewerkt en daar kan in 2022 al mee worden gestart. De lessen en inzichten die in deze pilots worden opgedaan, nemen we natuurlijk mee in de ontwikkeling van de Landschapswerkplaats. Een aantal inzichten nemen we al mee:

1. Het afstemmen en integreren van de projecten in de bestaande structuren vraagt nog veel tijd en inzet van iedereen. Er ligt een opgave bij de Landschapswerkplaats en de gebiedspartijen om projecten op een snelle(re) manier uit te voeren.
2. Alle betrokkenen hebben behoefte aan professionele inhoudelijke en procesondersteuning vanuit de Landschapswerkplaats.
3. Er ontbreekt provinciebreed een eenduidige structuur waarin bestuurlijke afwegingen tussen gebiedspartijen kunnen worden gemaakt.
4. Er is een grote diversiteit in inhoudelijke ambitie van de initiatieven en in de gewenste betrokkenheid vanuit de initiatiefnemers bij de uitwerking van de projecten.
5. Er heerst een breed gedragen zorg over de financiering van de beheer- en onderhoudsfase.

6. Niet alle gronden waar projecten het beste een plek vinden zijn obstakelvrij. Met name eigendomsrechten van gronden vormen een risico.
7. Er ontbreekt een objectief kader voor een vergoedingenstructuur voor de initiatiefnemers.
8. Belanghebbende organisaties doen indirect ook mee op persoonlijke titel maar brengen ook organisatiebelang mee.
9. Wees flexibel met voorwaarde voor cofinanciering. Het mag per project, maar is geen verplichting. Kijk naar mogelijkheden om de financiering op niveau van de gehele Landschapswerkplaats te realiseren.
10. Het is lastig om een onderscheidt te maken wanneer een project 'een plus is' en wanneer het een reguliere overheidstaak is. Ga je een overheidstaak uitvoeren als de overheid het toch niet doet en de burgers het wel willen?

5.2. VERKENNINGSFASE

5.2.1. Gebiedsagenda

Met een gebiedsagenda brengen we de bestaande en 'toukomstige' ruimtelijke projecten en netwerken in beeld. Om te beginnen maakt de Landschapswerkplaats samen met de initiatiefnemers een analyse van de volgende zaken:

- Welke opgaven en uitdagingen spelen er nog meer in het gebied en welke daarvan kunnen samenwerken met de Landschapswerkplaats?
- Welke gronden zijn bij wie in eigendom?
- Welke bestaande structuren en samenwerkingsverbanden zijn er al en hoe kunnen we hierop aansluiten en / of mee samenwerken? Hierbij zullen de initiatieven voor de Landschapswerkplaats natuurlijk primair zijn.
- Welke raakvlakken en koppelkansen zijn er met de gebieds- en landschapsbiografieën en de programma's en projecten die al lopen bij provincie, gemeenten, waterschappen en terreinbeheerders?
- Wat is de beste plek voor een project om aan de slag te gaan? Op welke plek krijg je het meeste waar voor je geld?
- Op welke plekken hebben de initiatieven opgeteld het grootste resultaat? Op welke schakels van het netwerk moet de focus liggen?
- Zijn er voor een gebied specifieke combinaties te bedenken tussen thema's?
- Hoe dragen we in een gebied zo goed mogelijk bij aan de missie en de doelen van de Landschapswerkplaats? Hoe kunnen we oude en nieuwe initiatieven zo goed mogelijk inpassen?

STAPPENPLAN

Naast een analyse zijn haalbaarheidsonderzoeken, informatievergaring en een inventarisatie van bronnen voor cofinanciering onderdeel van de verkenningsfase. Hierbij wordt onder meer afgestemd met de gebiedsagenda's vanuit het Landschapsconvenant. Alle informatie die wordt opgehaald in de verkenningsfase gebruikt de Landschapswerkplaats om juiste afwegingen te kunnen maken van wat wel en wat niet past om de initiatieven een plek te geven. Het is niet de bedoeling dat de Landschapswerkplaats alles wat er in een gebied speelt bij de gebiedspartijen gaat uitvoeren of naar zich toe trekt. Wel willen we samenwerking zoeken om met elkaar meer te maken dan afzonderlijk mogelijk is.

5.2.2. Ontwerpprincipes voor ieder landschapstype

Van het grootschalige open polderlandschap tot het kleinschalige coulisselandschap en van historische wierdendorpen tot het door wijken en diepen opgedeelde veenlandschap. Het kansrijke landschap in de provincie Groningen verschilt sterk per regio. In de Kwaliteitsgids Groningen beschrijft de provincie zeven verschillende landschapstypen. Ze zijn gebaseerd op de ontstaansgeschiedenis en op de huidige vorm van het landschap. Het is belangrijk dat de projecten van de Landschapswerkplaats goed aansluiten bij de kwaliteit, de eigen identiteit en kernkarakteristieken van de gebieden waarin ze zich bevinden. Om ervoor te zorgen dat een goed landschapsontwerp daar recht aan doet maakt de werkplaatsmeester en het schetsteam gebruik van de ontwerpprincipes per gebied die in de Kwaliteitsgids staan. De ontwerpprincipes bieden inspiratie, kennis en handreikingen voor ruimtelijke ontwikkelingen. Voor een aantal gebieden zijn gebiedsbiografieën of visies opgesteld. Voor een aantal gebieden is dat nog gewenst waarbij soms ook provinciegrensoverschrijdende landschappelijke relaties aanwezig kunnen zijn. Een voorbeeld hiervan is het landschapstype van de laagveengebieden gelegen ten westen, zuiden en oosten van de stad Groningen.

De Kwaliteitsgids van de provincie Groningen en het overzicht is te vinden op www.kwaliteitsgidsgroningen.nl.

5.2.3. *Fysieke ingrepen in het landschap, informatie en onderzoek*

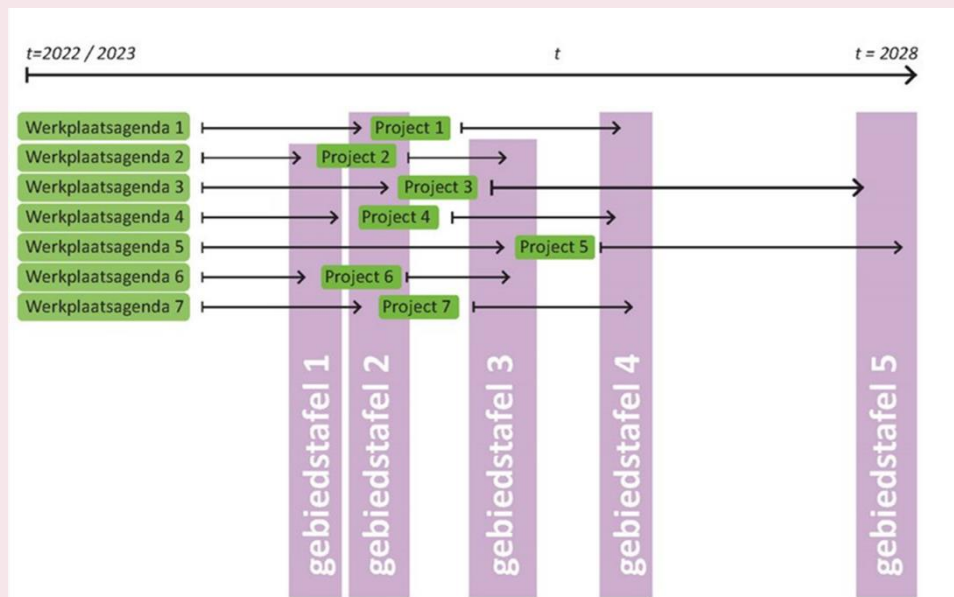
Veel van de projecten die in de Landschapswerkplaats zijn fysieke ingrepen in het landschap van Groningen die bijdragen aan de doelstelling van de Landschapswerkplaats. Meer bomen, ecologische bermen, buurtommetjes, ruitervelden en vaarwegen zijn hier voorbeelden van. Om een project een succes te maken is het vaak nodig om informatie te verzamelen en soms is het nodig eerst onderzoek te laten doen voor we een project verder uitwerken. Een storymap en GIS-viewer kunnen dit bijvoorbeeld inzichtelijk maken. Ook dit valt onder het maken van de gebiedsagenda's. Uiteindelijk zullen deze activiteiten moeten leiden tot fysieke ingrepen in het landschap. Voor content gerelateerde projecten (met bijvoorbeeld apps) wordt de samenwerking gezocht met andere Toukomstprojecten die hier specifiek voor zijn geselecteerd.

5.2.4. *Werkplaatsagenda*

De volgende stap is het opstellen van de werkplaatsagenda. Hier komen alle ideeën, wensen en ambities van de initiatiefnemers en gebiedspartijen bij elkaar. We kiezen samen met de initiatiefnemers op welke plekken we onze aandacht vooral gaan richten en waar en hoe we het fijnmazige netwerk zoals beschreven in de doelstelling gaan realiseren. We kijken ook op welke manier we slimme combinaties kunnen maken met programma's en plannen van overheden en andere organisaties. Het werkpлатsteam, betrokken initiatiefnemers, partners en overheden leggen samen de contouren vast van wat er op welke plek wordt gerealiseerd,

welke combinaties er te maken zijn, welke partijen daarbij nodig zijn en welke doelen er te behalen vallen. Ook ideeën van omwonenden waar de projecten zullen landen zullen – mits passend in de doelstelling van de Landschapswerkplaats worden meegenomen in de afweging bij het maken van de werkplaatsagenda. Hier kunnen ook nog diverse varianten van ontwerpen worden opgenomen die we in de planfase uitwerken. Belangrijk is om hier al een eerste beeld te krijgen van het draagvlak van de omgeving, overheden en andere belanghebbende organisaties. Dit proces start in 2022 en kent per gebied verschillende snelheden. Afhankelijk van de complexiteit duurt deze stap tot 2023, uiterlijk 2024 (zie onderstaande afbeelding van de verschillende snelheden). Als een werkplaatsagenda is uitgewerkt leggen we deze voor aan het bestuur van Nationaal Programma Groningen. Vooraf vragen we advies aan de gebiedstafels waarin vertegenwoordigers uit het gebied deelnemen (meer hierover in de paragraaf Governance). Als het bestuur akkoord is met de werkplaatsagenda werken we de plannen verder gedetailleerd uit.

Voor provincie, gemeenten of waterschappen kan de werkplaatsagenda aanleiding zijn tot het opstellen van gebiedsvisies voor de korte, middellange en lange termijn. Hoewel dit uitdrukkelijk geen doel is voor de Landschapswerkplaats, kan wel worden gevraagd om eraan bij te dragen. Hiervoor zijn maatwerkafspraken noodzakelijk, zeker ook omdat de landschappen niet stoppen aan de randen van de provincie Groningen, en er dus soms ook over de randen van de Provincie naar andere gebieden en gebiedspartijen moet worden gekeken.

Figuur 6: Werkplaatsagenda's in de tijd

5.3. PLANFASE

In de planfase staat de concrete uitwerking van verkenningen centraal. Varianten worden in de Landschapswerkplaats verwerkt naar schetsontwerpen en vervolgens beoordeeld en getoetst. Wat zijn de beste ontwerpen? Zijn ze technisch uitvoerbaar? In hoeverre zijn ze financieel en juridisch haalbaar? Vervolgens maken we afspraken met alle belanghebbenden over bijvoorbeeld grondgebruik, aanpassing bestemmingsplannen en andere procedures over eigendom, beheer en onderhoud. Het eindproduct is een ontwerp met alle afspraken die nodig zijn om het ontwerp tot uitvoering te brengen. Hieronder vallen afspraken met de partij die het eigendom, beheer, onderhoud en de realisatie op zich neemt, met partijen die planologische procedures en/of besluiten nemen en met grondeigenaren waar het project gerealiseerd wordt.

5.4. REALISATIEFASE

De werkzaamheden in deze fase worden uitgevoerd door de Landschapswerkplaats of door een derde partij zoals een gemeente of waterschap. Het ontwerp van het project werken we in deze fase technisch uit en nemen we op in een werkschrijving of een bestek. We vragen via een aanbesteding één of meer aannemers om een offerte, zoveel mogelijk lokaal, voor zover dit binnen het aanbestedingsbeleid mag worden opgelegd. Bij kleinere projecten is het uiteraard mogelijk dat we projecten zelf uitvoeren. Ook het doorlopen van benodigde planologische procedures en het aanvragen van vergunningen gebeurt in deze fase. En dan kan de uitvoering beginnen! Hoe we die rol bij een derde partij beleggen, gaan we bestuderen. We kijken hierbij naar eventuele juridische en financiële consequenties. Als bijvoorbeeld een gemeente of waterschap projecten uitvoert, bewaakt de Landschapswerkplaats de voortgang en maken we afspraken over de financiële verantwoording. Hierbij moet expliciet aandacht zijn voor de afspraken tussen initiatiefnemers, omwonenden en de Landschapswerkplaats en hoe die afspraken geborgd worden bij de overdracht naar een derde partij. Er worden maatwerkafspraken gemaakt per project.

5.5. EXPLOITATIE EN BEHEER

Na de realisatiefase draagt de Landschapswerkplaats een opgeleverd project voor beheer en exploitatie over aan een derde partij. Gemeente, waterschap of terreinbeheerder neemt het in eigendom en beheer. Daarbij kan een rol zijn weggelegd voor initiatiefnemers, gebiedsbewoners en/of dorpsbelangorganisaties, bijvoorbeeld via een lokaal collectief van boeren, bewoners, scholen en ondernemers.

6. BESLUITVORMING EN GOVERNANCE

Nationaal Programma Groningen is een samenwerkingsverband van Rijk, provincie Groningen en gemeenten in het aardbevingsgebied. Het nationaal programma verbindt ideeën, partijen en geld met elkaar en heeft een eigen bestuur dat, met mandaat van Gedeputeerde Staten en Provinciale Staten van de provincie Groningen, besluiten mag nemen. In het bestuur zijn de verschillende samenwerkingspartners vertegenwoordigd. Gelden die door Nationaal Programma Groningen worden uitgegeven moeten worden vrijgegeven door Provinciale Staten.

In juli 2021 heeft Provinciale Staten het programmaplan Toukomst goedgekeurd en het gereserveerde geld beschikbaar gesteld. Voor de uitvoering van Toukomstplannen is € 100 miljoen beschikbaar en daarvan is € 31 miljoen bestemd voor de Landschapswerkplaats. Aan dit bedrag is de eis tot cofinanciering verbonden. Voor de Landschapswerkplaats streven we naar een minimale cofinanciering van 25% over de totaal beschikbare middelen. In bijlage B is een overzicht opgenomen van mogelijke samenwerkingsverbanden.

In september 2021 heeft het bestuur van Nationaal Programma Groningen het voorbereidend project Landschapswerkplaats goedgekeurd. Daarin is € 1,1 miljoen vrijgemaakt voor de uitvoering van pilotprojecten, het opstellen van het onderhavige projectplan en de oprichting van de Landschapswerkplaats. Hiermee is nog € 29,9 mln. beschikbaar voor de andere projecten en de proceskosten.

Als het projectplan voor de Landschapswerkplaats is goedgekeurd door het bestuur van Nationaal Programma Groningen kan gestart worden met het opzetten van de Landschapswerkplaats. Door middel van het opstellen van een jaarplan komen de middelen ook vrij om te besteden aan het landschap van Groningen. De Landschapswerkplaats zal 2 keer per jaar integraal rapporteren over de voortgang van alle werkzaamheden en realisatie van de projecten – waaronder ook over de werkplaatsagenda's en de ontwerpen van de projecten aan het einde van de planfase. Hierbij wordt specifiek aandacht besteed aan eventuele afwijkingen van de uitgangspunten zoals gesteld in dit projectplan.

6.1. *Opdrachtgever*

Het bestuur van Nationaal Programma Groningen heeft het programmabureau opdracht gegeven tot uitwerking van de Landschapswerkplaats. De programmamanager Toukomst is ambtelijk opdrachtgever van de Landschapswerkplaats, evenals van de pilots die Landschapsbeheer Groningen parallel aan de oprichting van de Landschapswerkplaats uitvoert.

Nationaal Programma Groningen stuurt op de hoofdlijnen en periodiek. Zij komt daarmee in haar rol als toezichthouder:

- o Bestuur NPG is kaderstellend (vaststellen projectplan) en monitorende (jaarplan) rol
- o Directeur NPG als toegangspoort naar bestuur, afhankelijk van mandaat schaaft deze op naar bestuur. Rapporteerde op basis van jaarplan aan bestuur. Acteert zelf bij

incidentele / kleine afwijkingen van de uitgangspunten van het projectplan, geleid door naar bestuur bij structurele afwijkingen van het projectplan.

- o Programmamanager Toukomst verantwoordelijk voor volgen inhoudelijke voortgang en het zorgdragen voor samenhang met andere Toukomstprojecten op basis van jaarplan en twee keer per jaar het verantwoordingsmoment.
- o Werkplaatsleider als eindverantwoordelijke voor de uitvoering van de Landschapswerkplaats en kan daarbij opereren binnen het vastgestelde project- en jaarplan

6.2. *Aansturing en toezicht*

Nationaal Programma Groningen verstrekt – na goedkeuring van onderhavig projectplan - de opdracht tot oprichting van de Landschapswerkplaats. Deze opdrachtnemer zet zowel eigen mensen, ingehuurde mensen evenals medewerkers van derde organisaties in. Op voorhand worden afspraken vastgelegd tussen Nationaal Programma Groningen en opdrachtnemer over randvoorwaarden, mandaten en verantwoording (zie de antwoordnotitie 2^e herbeoordeling). De opdrachtnemer zal de meeste mensen vanuit de eigen organisatie detacheren. Deze mensen werken binnen de structuur van en voldoen aan de werkwijze van deze uitvoeringsorganisatie, vooral wat betreft ICT, HRM, aanbesteding, ww-risico's, juridische vraagstukken en zijn veel overheadkosten en risico's afgedekt. Ook andere gebiedspartijen dragen een steentje bij door inzet van medewerkers. De Landschapswerkplaats neemt dus niemand zelf in dienst. Ook worden eventuele staatssteunvraagstukken beoordeeld zoals deze nu ook binnen de reguliere werkwijze van de

opdrachtnemer passen. Hiervoor wordt evt. gebruik gemaakt van expertise binnen de provincie.

Wie in de realisatiefase de opdrachtgever van projecten is, wordt nog uitgewerkt. Dit kan zowel de Landschapswerkplaats (de opdrachtnemer) zijn als een derde organisaties. Vast staat dat hierbij de uitgangspunten van het aanbestedingsbeleid van de Provincie Groningen worden gehanteerd.

6.3. *Adviserende gebiedstafels voor draagvlak in de omgeving*

Het doel van de Landschapswerkplaats is om met initiatiefnemers en inwoners per gebied tot projecten te komen waar de lokale bewoners en ondernemers in de (vrijtijds)economie de vruchten van plukken. In de eerste plaats moet in de omgeving waar de projecten worden gerealiseerd sprake zijn van draagvlak. Ook bij de bevoegde gezagen - provincie, gemeenten, waterschap, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed - is draagvlak essentieel. Zij zullen soms goedkeuring moeten verlenen omdat ze eigenaar van een project worden en soms planologische maatregelen moeten nemen, zoals aanpassing van een bestemmingsplan of het nemen van een peilbesluit.

Het voorbereidende werk hiervoor gebeurt in de Landschapswerkplaats. Vanuit de Landschapswerkplaats zullen concrete voorstellen worden gemaakt. Om ook bestuurlijk draagvlak te verkrijgen voor deze voorstellen richten we de gebiedstafels in voor de zeven gebieden in de provincie. Deze gebiedstafels sluiten aan op de werkwijze die al decennialang wordt gehanteerd in de ruilverkaveling en tegenwoordig bij de totstandkoming van het Natuur Netwerk Nederland en de Kaderrichtlijn Water (hier heten ze gebiedscommissies). In

de provincie Groningen zijn er nu twee actief: Zuidelijk Westerkwartier en Westerwolde. Gekeken wordt of deze ook kunnen worden ingezet voor de Landschapswerkplaats. Voor de vijf andere gebieden worden ze in het kader van de Landschapswerkplaats nog opgezet. Met dit voorstel sluit de Landschapswerkplaats aan op een ontwikkeling die provinciebreed al in gang is gezet. Het Provinciaal Netwerk Landelijk Gebied Groningen heeft de provincie gevraagd om de regie van opgaven in het landelijk gebied steviger in handen te nemen en een structuur in te richten voor het goed laten landen van opgaven op het lokale schaalniveau.

In afwachting van deze ontwikkeling gaat de Landschapswerkplaats gewoon van start. De gebiedstafels richten we tijdens de verkenningsfase van de Landschapswerkplaats in als de werkplaatsagenda's in de Landschapswerkplaats scherp worden (2023). Specifiek voor de opgaven van de Landschapswerkplaats kan dat op een klein en effectief schaalniveau. Aan de gebiedstafels zijn in ieder geval vertegenwoordigd: initiatiefnemers, bewoners/ondernemers van het gebied en de gemeente(n). Elke partij vaardigt één vertegenwoordiger af. Per gebied gaan we bepalen of dit gezelschap aanvulling behoeft met bijvoorbeeld een vertegenwoordiging namens het waterschap, (toerisme-)ondernemers, boeren, natuurorganisaties, recreatiesector, erfgoedsector, de kunst en cultuursector en de provincie. Uitgangspunt is dat de tafels niet te groot worden en dat kritisch wordt gekeken naar de balans tussen de grootte van de investering, de complexiteit van de opgave en het aantal deelnemers aan de gebiedstafel. De werkplaatsmeester van de Landschapswerkplaats nodigt op voorspraak van de Landschapswerkplaats de deelnemers uit die aan de gebiedstafel plaatsnemen. Deelnemers aan de gebiedstafels die hier vanuit een niet betaalde baan zitting nemen ontvangen een vacatievergoeding. De gesprekken met initiatiefnemers en werknemers van de besturen die aan de gebiedstafels zitten vinden plaats in de

Landschapswerkplaats. De zittingen van de gebiedstafels zijn openbaar toegankelijk. Alleen voor privacygevoelige kwesties, zoals onderhandelingen over grondeigendom en gebruik, kan een uitzondering worden gemaakt.

De gebiedstafels adviseren de Landschapswerkplaats over de inhoud van de projecten en hoe deze het meeste draagvlak in de omgeving en bij de gebiedspartijen krijgen. Dit ter borging van de rol van de gebiedspartijen aan de gebiedstafels. Bijvoorbeeld als er een bestemmingsplan aanpassing nodig is, dan zal de vertegenwoordiger vanuit de gemeente ook binnen de gemeente draagvlak moeten organiseren om deze aanpassing door te voeren. Hiermee doen we recht aan de democratische positie van de gebiedspartijen die betrokken zijn. Ook het OKT zal periodiek geconsulteerd worden. Na ontvangst van het advies van de gebiedstafel zal de Landschapswerkplaats het project verder uitwerken en aangegeven onder welke randvoorwaarden (mede ingegeven door het advies van de gebiedstafels).

In onderstaande twee afbeeldingen is dit proces geschetst:

1 Initiatiefnemers

Initiatiefnemers met ideeën om het landschap beter te beleven en biodiversiteit te maken

2 Gebiedsagenda

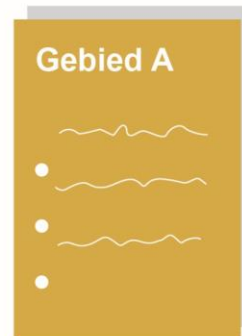

Inventarisatie met:

- Initiatiefnemers
- Deskundigen van de landschapswerkplaats
- Natuurorganisaties
- Gemeenten & waterschappen

Per gebied een andere samenstelling van gesprekspartners

3 Concept werkplaatsagenda

Plan op hoofdlijnen voor de gebiedstafel

4 Gebiedstafel

Aan de gebiedstafel zitten:

- Bestuurlijke vertegenwoordigers van gemeenten, waterschappen, natuurorganisaties, etc.
- Vertegenwoordigers van de initiatiefnemers
- Bewoners

Door naar de volgende stap?

Indien draagvlak, door naar de volgende stap

Indien geen draagvlak terug naar de werkplaats

Indien wel draagvlak, maar nog aanvullend advies dan terug naar de werkplaats en de adviezen worden in de volgende fase meegenomen

5 Werkplaatsagenda

Plan met draagvlak opgesteld door de werkplaats en met bestuurlijk draagvlak

6

Check op inhoud & draagvlak

Projectleider van de werkplaats checkt of het voldoet aan de doelstellingen en kaders van het projectplan en of er voldoende draagvlak is

✓ Door naar volgende stap

✗ Terug naar werkplaats

Prolander en Landschapsbeheer Groningen dragen ook zorg voor een totale performance check

7

Rol van programma-manager Toukomst

- Ambtelijk opdrachtgever
- Verantwoordelijk voor volgen inhoudelijke voortgang en het zorgdragen voor samenhang met andere Toukomstprojecten op basis van jaarplan en twee keer per jaar het verantwoordingsmoment

8

Rol van directeur NPG

- Informeert het bestuur via jaarplan en voortgangsrapportages over nieuwe en lopende projecten
- Is poortwachter naar het bestuur
- Neemt besluit over incidentele afwijkingen van het projectplan en heeft mandaat om te beoordelen of dit het geval is

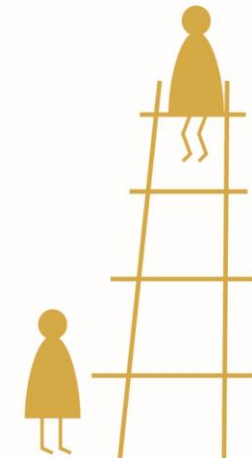
9

Rol van bestuur NPG

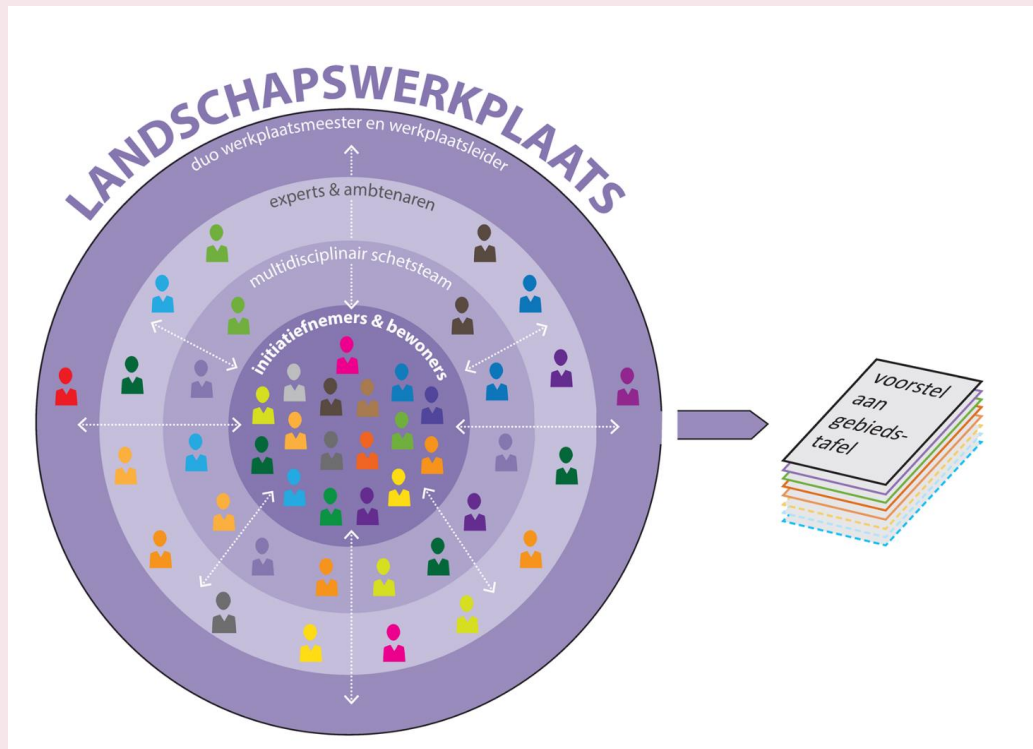
- Neemt kennis van voortgang van de landschapswerkplaats naar aanleiding van de jaarplannen inclusief de daaronder liggende werkplaatsagenda en projecten
- Neemt besluit als jaarplan structureel afwijkt van projectplan en dus buiten die kaders van de landschapswerkplaats valt
- Volgt de prognose en verantwoordingscyclus

Escalatieladder

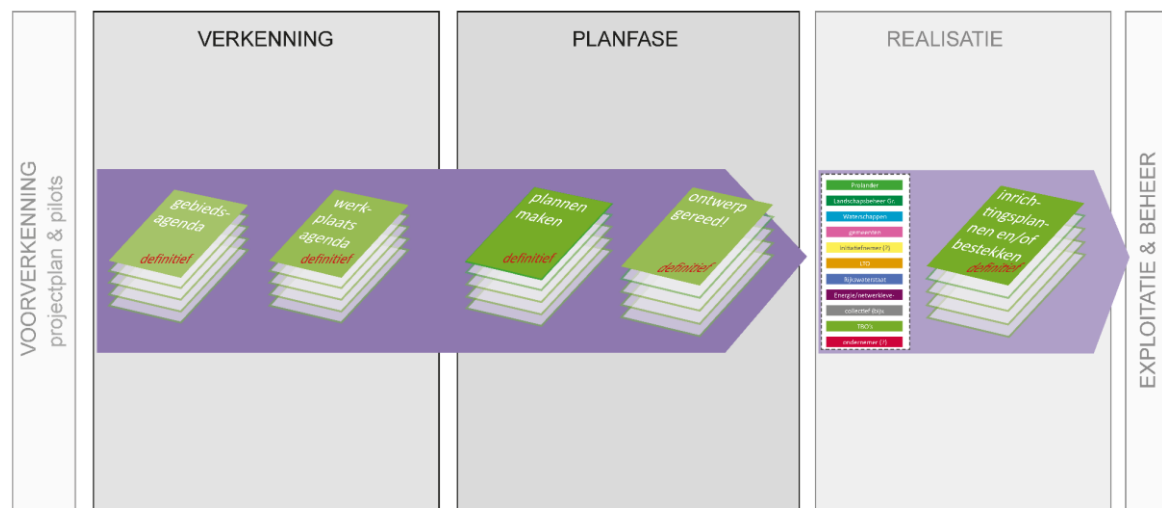

- 1e lijn = werkplaatsleider
- 2e lijn = programmamanager Toukomst (1e aanspreekpunt NPG)
- 3e lijn = directeur NPG (bij incidentele afwijkingen projectplan)
- 4e lijn = bestuur NPG (bij structurele afwijking van projectplan)

Daarnaast zorgen de gebiedstafelleden als ambassadeurs in hun gebied voor zoveel mogelijk draagvlak voor de ontwikkelingen vanuit de Landschapswerkplaats. Nationaal Programma Groningen stimuleert de gebiedspartijen om medewerking te verlenen aan de werkwijze en de projecten van de Landschapswerkplaats. Als de regie provinciebreed op gang komt dan sluit de Landschapswerkplaats daar graag bij aan.

Figuur 7: Voorstel vanuit de Landschapswerkplaats aan de gebiedstafels

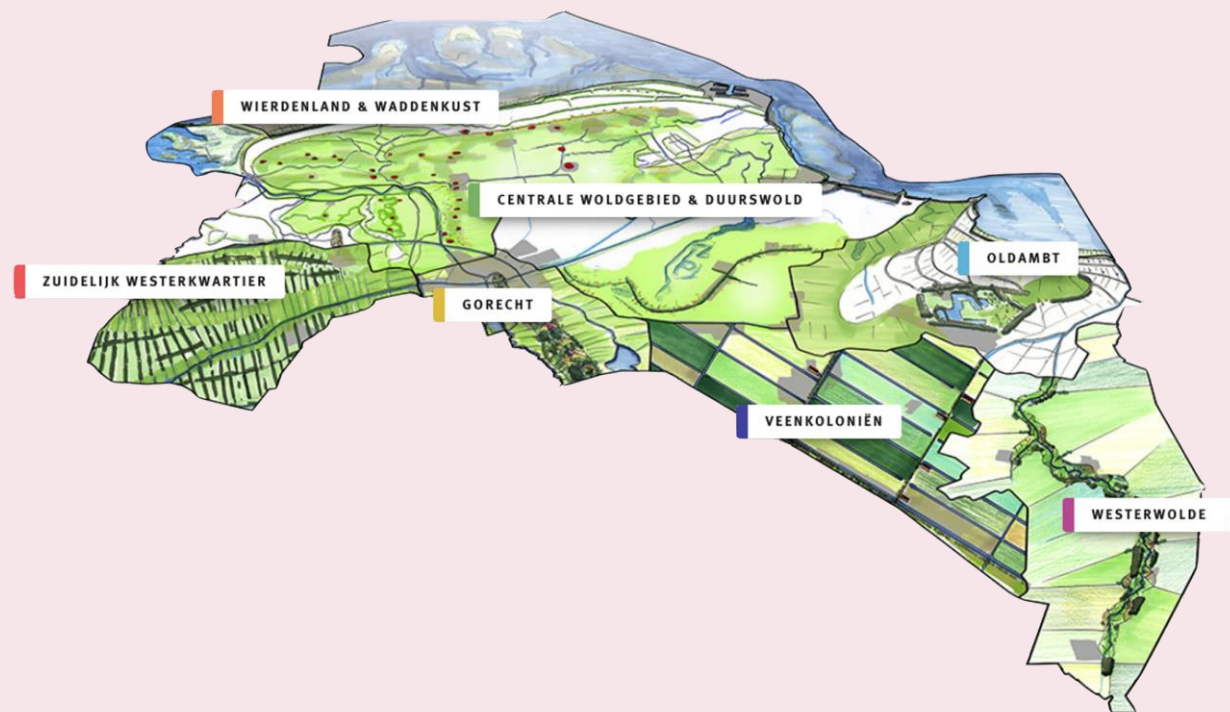

Figuur 8: Planproces en de gebiedstafels

7. ZEVEN GEBIEDEN

De kern van de Landschapswerkplaats is: samen met inwoners werken aan het landschap om het (be)leefbaarder, meer biodivers en toekomstbestendiger te maken. Dat doen we door de initiatieven samen te laten werken in combinatie met een gebiedsgerichte aanpak met korte lijnen tussen de partijen die belanghebbend, betrokken en verantwoordelijk zijn.

Om deze gebiedsgerichte aanpak effectief te maken is de Provincie Groningen opgedeeld in zeven gebieden. We sluiten aan bij de eerdergenoemde gebieden van de Kwaliteitsgids Groningen: Zuidelijk Westerkwartier, Wierden & Waddenkust, Gorecht, Centrale Woldgebied & Duurswold, Veenkoloniën, Oldambt, Westerwolde. Hiermee zorgen we ervoor dat de plannen zijn gestoeld op een gedegen landschappelijke basis. Deze geografische indeling is daarmee automatisch van toepassing op de in hoofdstuk 6 benoemde gebiedstafels. Zo is gewaarborgd dat de Landschapswerkplaats gebiedsgericht en tegelijk provinciedekkend opereert.

Figuur 9: De zeven gebieden vanuit de kwaliteitsgids

8. FINANCIËEL

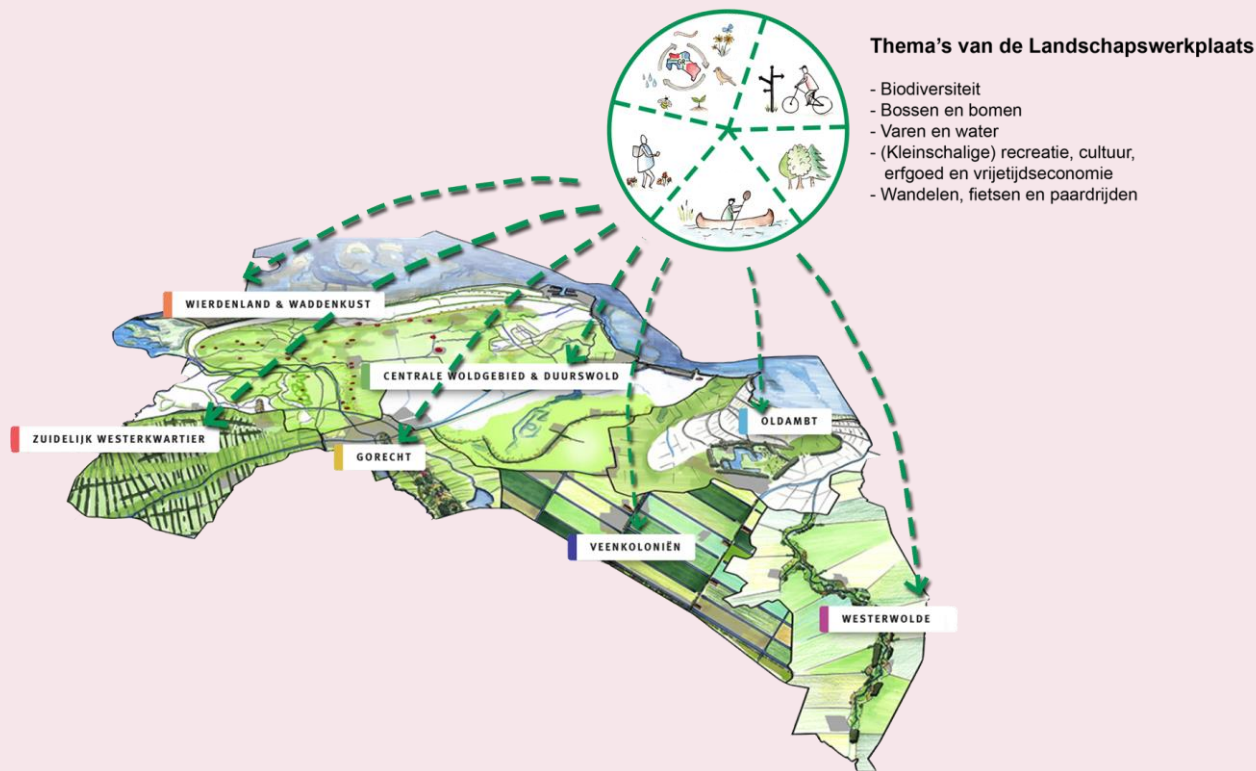
In totaal is er € 31 miljoen aan bijdrage beschikbaar vanuit het Nationaal Programma Groningen voor de Landschapswerkplaats¹. Voor de pilots en het maken van het projectplan is er een bijdrage van € 1,1 miljoen beschikbaar gesteld, waarmee voor de Landschapswerkplaats vanaf medio 2022 nog € 29,9 miljoen over is. Deze middelen van de Landschapswerkplaats zetten we in de hele Provincie Groningen in. Voor het aardbevingsgebied reserveren we 20% extra budget. We streven ernaar de bijdrage van Nationaal Programma Groningen aan te vullen met minimaal 25% cofinanciering tot ca. € 38 miljoen. Hierin zal de Landschapswerkplaats (met daarbij natuurlijk de initiatiefnemers en andere gebiedspartijen) de aanjager zijn.

(nb. Alle genoemde bedragen zijn incl. btw)

De middelen zetten we in alle zeven gebieden in, voor alle vijf thema's van de Landschapswerkplaats. Het gaat hierbij om de thema's (1) biodiversiteit, (2) bossen & bomen, (3) varen & water, (4) (kleinschalige) recreatie, cultuur, erfgoed en vrijetijdseconomie en (5) wandelen, fietsen en paardrijden. Voor de Landschapswerkplaats als geheel geldt dat we de middelen zo veel mogelijk gelijk verdelen over de vijf thema's, maar uiteindelijke streven naar integrale projecten waarin de diverse thema's samen komen. Dit ter beoordeling van de Landschapswerkplaats. Per gebied kan de verdeling verschillen. In het ene gebied ligt het bijvoorbeeld meer voor de hand te investeren in bossen & bomen, in een ander gebied kunnen er meer kansen zijn om te investeren in varen & water.

- € 29,9 miljoen budget
- Streven naar 25% co-financiering
- Budget per gebied beschikbaar
- 20% extra voor aardbevingsgebied
- Professionele ondersteuning

¹ Alle bedragen in het NPG-programma zijn inclusief btw

Figuur 10: Thema's van de Landschapswerkplaats landen in elk gebied van de provincie.

Uit de gesprekken met de gemeenten en waterschappen blijkt dat indien zij projecten in eigendom en daarmee in beheer en onderhoud nemen er financiële problemen kunnen ontstaan omdat er voor beheer en onderhoud geen geld beschikbaar is binnen deze instellingen. Primair is het geld van de Landschapswerkplaats niet bedoeld voor beheer en onderhoud. Er kan echter een aanleiding zijn waarbij er een bijdrage door gebiedspartijen wordt gedaan waardoor de Landschapswerkplaats in uitzonderingsgevallen toch een deel van het beheer en onderhoud kan financieren. Zulke bijdragen zijn bijvoorbeeld het

inbrengen van tijd, capaciteit en gronden die in eigendom zijn of dat er anderszins een wezenlijke bijdrage wordt gegenereerd waardoor daar ruimte ontstaat.

8.1. De geografische verdeling van de middelen

Voor de geografische verdeling van de middelen houden we de zeven gebieden uit de Kwaliteitsgids Groningen aan. De verdeling van de bijdrage van Nationaal Programma Groningen hebben we afgeleid van de oppervlakte van het betreffende gebied. De gebieden gemarkeerd met een * zijn gebieden waar de aardbevingsproblematiek het sterkst speelt. In de verdeling krijgen zij 20% extra middelen. De budgetten zijn inclusief apparaatskosten van de Landschapswerkplaats.

In de review ronde van het concept projectplan is door diverse organisaties, waaronder het OKT geadviseerd om niet alle budgetten aan de voorkant te hard vast te leggen per gebied. Uiteindelijk heeft de Landschapswerkplaats het doel om een zo groot mogelijk effect te creëren met de beschikbare middelen. Onderstaande tabel geeft dan ook de richting aan van de beoogde investering per gebied, echter hier kan door de Landschapswerkplaats onderbouwd vanaf worden geweken.

Gebied	Oppervlakte	Bijdrage Nationaal Programma en co-financie (inclusief btw en proceskosten)
Wierdenland & Waddenkust*	760 km ²	€ 9.800.000,-
Centrale woldgebied & Duurswold*	344 km ²	€ 4.500.000,-
Oldambt*	307 km ²	€ 4.000.000,-
Gorecht*	123 km ²	€ 1.600.000,-
Westerwolde	312 km ²	€ 3.400.000,-
Veenkoloniën	280 km ²	€ 3.000.000,-
Zuidelijk Wester -kwartier	247 km ²	€ 2.600.000,-
Vergroenen gaslocaties		€ 1.000.000,-
Subtotaal		€ 29.900.000,-
Vorbereidend project incl. pilots		€ 1.100.000,-
Bijdrage Nationaal Programma Groningen		€ 31.000.000,-
Cofinanciering		Streven > 25%
Totaal		>€ 38.000.000,-
Toekenning bijdrage per gebied o.b.v. oppervlakte		
* toeslag van 20% voor de gebieden met de grootste aardbevingsproblematiek		

Figuur 11: Beoogde investering per gebied

8.2. Jaarschijven en tranches

Met de vaststelling van het projectplan geeft het bestuur Nationaal Programma Groningen commitment op uitgave van het totale bedrag van € 29,9 mln. Wel zal de feitelijk uitgave gebeuren op basis van een jaarlijkse prognose van de proces- en uitvoeringskosten van de projecten. Bij gebiedsgerichte projecten is dit de meest werkbare manier: commitment op doelstelling en werkwijze en vervolgens rapportage op de voortgang en vrijgave van tranches volgens een voorspelbare werkwijze.

BZK verwerkt deze prognose in een beschikking op grond waarvan de uitbetaling via het provincie en gemeentefonds loopt. Voor de Landschapswerkplaats kan op deze wijze voorafgaand aan het uitvoeringsjaar opgave van te verwachten uitgaven meegenomen worden die daarna meegenomen worden in de beschikking via het provinciefonds.

8.3. Proceskosten

Voor de aanpak van de Landschapswerkplaats zoals in dit projectplan omschreven is een organisatie nodig die faciliteert, regelt, ondersteunt, administreert en vooral acteert. Vele organisaties worden betrokken om de projecten goed te laten landen. Hiervoor is een conceptbegroting opgesteld waarin de proceskosten zijn opgenomen van de verkennings- en planfase. Daarnaast worden er kosten gemaakt voor voorbereiding en toezicht op de uitvoering in de realisatiefase. In de begroting zijn personeelskosten opgenomen om de ringen in de Landschapswerkplaats te bemensen met deskundig personeel met de juiste kennis, ervaring en samenwerkingsvaardigheden. Daarnaast zijn er vaste en variabele kosten opgenomen voor onder andere huisvesting, ICT, communicatie en vacatievergoedingen van

de gebiedstafels. Uitgangspunt voor de Landschapswerkplaats is dat minimaal € 22 miljoen wordt geïnvesteerd in de uitvoering (inclusief de pilots van € 0,7 mln en de VTU-kosten). De proceskosten worden gedekt uit de beschikbare € 29,9 miljoen. Daarnaast ligt er een opgave om in samenwerking met Nationaal Programma Groningen naar andere dekkingsbronnen te zoeken waarbij we regionaal, landelijk en Europees kijken naar cofinanciering van de Landschapswerkplaats die (grotendeels) als dekking van de proceskosten en kosten voor Voorbereiding en toezicht op de Uitvoering gebruikt zal worden.

	(bedragen zijn incl BTW)
Budget Landschapswerkplaats	€ 29,9 mln
Proceskosten Landschapswerkplaats verkenning en planfase	€ 8,5 mln -
Investeringsbedrag voor de uitvoering	€ 21,4 mln
Minimaal beoogde co-financiering	€ 8,0 mln +
Investeringsbedrag incl co-financiering	€ 29,4 mln

8.4. Onderbouwing proceskosten

8.4.1. Personele en advieskosten

Voor de Landschapswerkplaats is een organisatie nodig met een vast kern van gemiddeld ca. 5-6 FTE voor de tweede en vierde ringen tot eind 2028. Hieronder vallen de werkplaatsmeester, de werkplaatsleider, ontwerpers, projectleiders en ondersteuning zoals secretariaat, financiële administratie, GIS-diensten, communicatie en projectbeheersing. In de eerste jaren zal een inzet van circa 7-8 FTE nodig zijn in de verkennings- en planfase welke afloopt naar 1,5 FTE in 2028. De middelste ring wordt gevuld door de initiatiefnemers en de omwonenden die vanuit de inhoudelijke betrokkenheid aansluiten bij de

Landschapswerkplaats. Voor de ring met experts verwachten we een inzet van ca. 1 FTE totaal die door een veelvoud aan mensen wordt gebracht. De leden van de Landschapswerkplaats gaan meestal niet fulltime aan de Landschapswerkplaats werken, maar vanuit bestaande organisaties hun werk binnen de Landschapswerkplaats oppakken.

8.4.2. Vaste en variabele kosten

Grootste deel van de vaste kosten bestaat uit huisvestingskosten. De behuizing van zowel de mobiele Landschapswerkplaats als de centrale Landschapswerkplaats zijn in de begroting opgenomen. Uitgangspunt hierbij is dat we met de mobiele werkplaats gebruik maken van ruimte in scholen of dorpshuizen in de dorpen en gebieden, waar we een vergoeding voor betalen. Bij de centrale werkplaats maken we bij voorkeur gebruik van bestaande huisvesting bestaande gebiedspartijen. Hier gaan we kiezen voor de goedkoopste oplossing die het beste aansluit bij de werkwijze van de Landschapswerkplaats. De variabele kosten bestaan uit communicatiebudget, expertise van advies- & ingenieurbureaus in te zetten bij technische, juridische en / of financiële vraagstukken, vacatiegelden van de gebiedstafels, vrijwilligersvergoedingen en specifieke Landschapswerkplaats gerelateerde ICT kosten. Voor de eerste 6 maanden van de opstart van de werkplaats houden we rekening met investeringskosten voor het opzetten van de Landschapswerkplaats, selectie personeel, regelen van huisvesting en opzetten van de mobiele werkplaats, ICT-zaken en het inwerken van het personeel.

8.5. Onvoorzien, inflatie en nauwkeurigheid raming

In de raming is rekening gehouden met 15% onvoorzien en 3% inflatie per jaar. De raming is opgezet op basis van het werken in zeven gebieden. De grootste afhankelijkheden zijn de mate waarin medewerking wordt verleend door gebiedspartijen, de doorlooptijden en de grootte van de te realiseren projecten. Hierin schuilt ook een redelijke mate van onzekerheid in de raming.

8.6. Vergoedingen aan initiatiefnemers

Voor de initiatiefnemers is het uitgangspunt dat ze vanuit een inhoudelijke drive om hun ingebrachte ideeën werkelijkheid te laten worden meewerken aan de Landschapswerkplaats. Hierbij biedt de Landschapswerkplaats de professionele ondersteuning die noodzakelijk is om initiatieven op meerdere plekken te laten landen. Er wordt geen vergoeding verstrekt voor de ureninzet van initiatiefnemers.

Er zijn drie / vier uitzonderingen waarbij initiatiefnemers of inwoners wel een vergoeding ontvangen:

1. Initiatiefnemers en bewoners die langdurig en substantieel veel tijd besteden aan de initiatieven en / of projecten van de Landschapswerkplaats komen in aanmerking voor een vaste maximale (belastingvrije) vrijwilligersvergoeding van € 150,- per maand ter compensatie van gemaakte onkosten. De exacte voorwaarden om in aanmerking te komen voor de vergoeding worden in overleg met Nationaal Programma Groningen uitgewerkt.

2. Inwoners en / of initiatiefnemers die zitting nemen aan de gebiedstafels ontvangen een vacatievergoedingen per bijeenkomst. Een vergoeding wordt alleen verstrekt onder voorwaarde dat degene die vanuit de bewoners / initiatiefnemers aan de gebiedstafel zitting neemt hier niet vanuit al een vergoeding of salaris voor ontvangt vanuit een belangenorganisatie. De vergoeding is € 125,- per persoon per bijeenkomst, inclusief voorbereidingstijd.
3. Indien de Landschapswerkplaats een 'vraagstuk' heeft die moet worden uitgezocht. Hierbij zal de Landschapswerkplaats een expliciet verzoek neerleggen om gebruik te maken van de inhoudelijke expertise en een 'eindproduct' vragen. Dit betreft een vorm van dienstverlening die conform de aanbestedingsspelregels, openheid en transparantie moeten worden uitgezet in de markt.
4. Voor initiatiefnemers die in de uitvoeringfase zelf (deels) de realisatie van een project ter hand willen nemen dient nog te worden uitgezocht of er maatwerk mogelijk is binnen beheersbare kosten, regelgeving, accountancy, regels voor staatssteun etc. Deze wordt nog nader uitgewerkt / besloten.

Keuzemodel:

- a. kosten voor materiaal worden wel vergoed op weerlegging van facturen. Uren en materieel wordt niet vergoed*.
- b. kosten voor alle werkzaamheden worden vergoed obv begroting die wordt gecontroleerd door de Landschapswerkplaats*.
- c. zelfrealisatie wordt niet mogelijk gemaakt

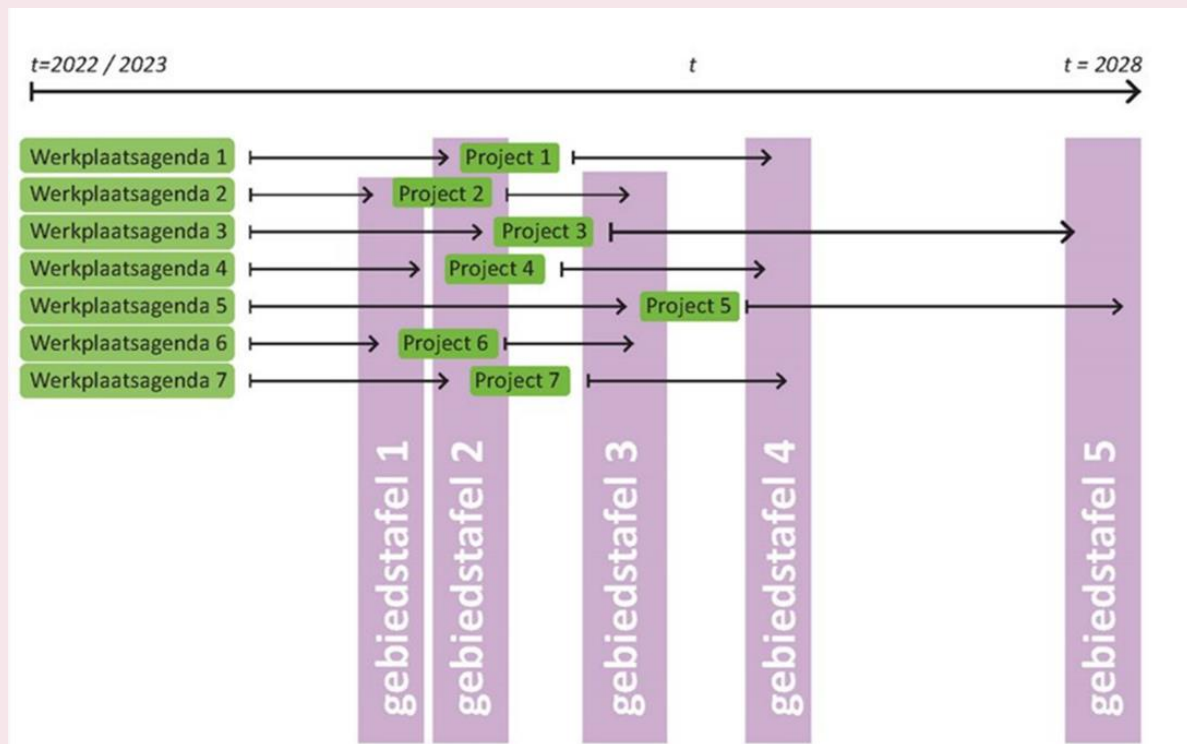
*Hoe de kosten worden vergoed is nog onderdeel van uitwerking en zal verschillen per project. (subsidie, kleine opdracht etc.).

9. PLANNING

Het uitgangspunt is dat de projecten in de Landschapswerkplaats uiterlijk 2028 zijn opgeleverd. In juni 2022 start, na een positief besluit van het bestuur van Nationaal Programma Groningen, de Landschapswerkplaats. We houden voor de oprichting een periode van een half jaar aan (zie ook hoofdstuk 10).

De doorlooptijd van de projecten is naar schatting twee à zes jaar. Dat is afhankelijk van de eenvoud dan wel complexiteit van de projecten en van de tijd die is gemoeid met planologische en vergunningenprocedures. Uitgaande van een gemiddelde doorlooptijd van vier jaar, ziet het proces er naar verwachting als volgt uit:

- 0,5 tot 2 jaar verkenningsfase
- 0,5 tot 2 jaar planfase
- 0,5 tot 1 jaar voorbereiding van uitvoering
- 0,5 tot 1 jaar realisatie

Figuur 12: Vaststelling werkplaatsagenda's, ontwerp en realisatie projecten variëren in de tijd

10. OPRICHTING EN INRICHTING VAN DE LANDSCHAPSWERKPLAATS

Om tot een werkende Landschapswerkplaats te komen, met projecten waar de lokale bewoners en (vrijtijds)economie de vruchten van plukken en waar het biodiverse landschap nog mooier en toegankelijker van wordt, zetten we de volgende stappen:

- Werving en samenstelling kernteam, schetsteam, werkplaatsleiding en ondersteuning.
- Selecteren, contractueel vastleggen en gebruiksklaar maken van locaties voor mobiele werkplaatsen en centrale werkplaats.

Opstarten van Landschapswerkplaats:

1. kennismaken en inwerken teamleden;
2. inrichting projectbeheer, GIS-data en databeheer;
3. startbijeenkomst met multidisciplinair schetsteam;
4. kennismaking tussen initiatieven, projectleiders - gebiedspartijen.

De verwachting is dat deze periode vier tot zes maanden duurt, waarbij de Landschapswerkplaats vanaf 1 december 2022 start. In de tussentijd werken we de pilots verder uit, starten we met de uitvoering ervan en geven we opdrachten om onderzoeksvragen te beantwoorden (zie hiervoor het pilotplan).

11. COMMUNICATIE

De Landschapswerkplaats is een fysieke werkplaats, reizend door Groningen. Hier werken initiatiefnemers, bewoners, ondernemers en andere belanghebbenden samen aan een nog mooier, beter en toegankelijker landschap waar je kunt wandelen, fietsen, paardrijden en varen. Nationaal Programma Groningen is er met het programma Toukomst in geslaagd om samen met Groningers tot gedragen ideeën te komen. Ideeën die impact hebben op het landschap en een impuls geven aan het versterken van het fijnmazige biodiverse netwerk met oog voor ondernemers, toerisme en recreatie: de Landschapswerkplaats.

De ambities zijn stevig, maar: samen kan het! Aan de gebiedstafels lukt het om concrete resultaten te boeken in gebiedsprojecten. Met een integrale gebiedsaanpak verdeeld over vijf thema's zetten we een belangrijke stap in het realiseren van de gezamenlijke ambitie. Ditzelfde principe gaat op voor succesvolle communicatie: om impact te maken moeten betrokken partijen slim samenwerken.

11.1 Strategie: het samen doen!

Onze communicatiestrategie gaat uit van: Het Samen Doen. Betrokken partijen - overheden, initiatiefnemers, ondernemers en inwoners - bundelen hun krachten om er gezamenlijk een succes van te maken. Ieder draagt vanuit zijn eigen rol en verantwoordelijkheid een steentje bij (zoveel mogelijk vanuit reguliere werkzaamheden), zodat één integrale aanpak ontstaat waarbij verschillende afzenders de centrale boodschap vanuit hun eigen perspectief bevestigen: samen aan het werk in het Groningse landschap.

11.2. Onze doelen

- Het communicatief ondersteunen van de (gebieds) projecten en haar initiatiefnemers.
- Het delen van geboekte resultaten.
- Politiek en maatschappelijk draagvlak voor de Landschapswerkplaats en de daaruit voortkomende gebiedsprojecten.
- Het positioneren van de Landschapswerkplaats als vehikel voor het realiseren van door inwoners geïnitieerde initiatieven die resulteren in een mooier, toegankelijker en biodiverser Gronings landschap.

11.3. Doelgroepen

Onze communicatie richt zich op:

- Inwoners van Groningen (zeker ook jongeren)
- Initiatiefnemers
- Professionals (ambtenaren en experts)
- Organisaties (bestuurders en beslissers)
- Journalisten

11.4. Aanpak

We zetten in op een storytelling-aanpak waarin verhalen van inwoners uit Groningen en hún beleving van het landschap centraal staan. Een goed verhaal wekt emoties op, blijft mensen bij, zet aan tot denken en overtuigt. Met een serie van verhalen enthousiasmeren we doelgroepen om bij te dragen aan het Groninger Landschap. Verhalen zijn gekoppeld aan één van de vijf thema's. Of juist vanuit één locatie waarin meerdere onderwerpen terugkomen. De content die we maken is zeer divers en bevat een combinatie van tekst en (bewegend) beeld, video, infographics en podcasts. In individuele uitingen leggen we consequent de link met de overstijgende opgave van de Landschapswerkplaats. Met een continue stroom aan actuele, relevante en toegankelijke content brengen we de Landschapswerkplaats tot leven bij een brede doelgroep. Door aan te haken op bestaande infrastructuren (bijvoorbeeld die van gebiedspartijen, initiatiefnemers of lokale en regionale media) en huidige communicatie-inspanningen van belanghebbenden te versterken, bereiken we een grotere doelgroep vanuit de natuurlijke afzender. We brengen informatie proactief onder de aandacht van doelgroepen op de online en offline plekken waar zij zich bevinden. Zo bereiken we jongeren via onlinekanalen en via scholen en verenigingen. We proberen zo vaak mogelijk bij of in de buurt van scholen tijdelijke ruimte te vinden, om op die manier jonge inwoners en hun ouders te betrekken.

11.5. Middelenmix

De kanalen van de Landschapswerkplaats (website, digitale nieuwsbrief en sociale media: YouTube, Instagram, Facebook en TikTok) vormen hét centrale informatiepunt waar Groningers alle verhalen terug kunnen vinden. Vanuit de Landschapswerkplaats activeren en

faciliteren we samenwerkingspartijen om aan hun eigen communicatieve rol invulling te geven. De content die we maken stellen we rechtenvrij beschikbaar om hun projectcommunicatie te versterken.

Onderstaand een overzicht van de mogelijkheden die we inzetten:

Landschapswerkplaats: Persberichten, persmomenten, interviews, lanceringsbijeenkomst, kernboodschap, fotografie, praatplaat/interactieve PDF, StoryMap, basis-PowerPointpresentatie, animatie

Thema's: Beeldmateriaal, serie podcasts, serie animaties, verdiepende artikelen, factsheets/infographics, webinar/video-updates

Locaties: Persbericht, rechtenvrije artikelen, bouwkeet, schetssessies, inloopbijeenkomsten, excursies

12. KWALITEIT

Het maken en uitvoeren van de agenda van de Landschapswerkplaats draagt bij aan de ambities, doelen en missie voor de Landschapswerkplaats uit hoofdstuk 2. Om deze doelstellingen te bereiken neemt de Landschapswerkplaats de volgende randvoorwaarden in acht:

- Projecten dragen bij aan minimaal twee van de vier ambities van Nationaal Programma Groningen met betrekking tot:
 1. Natuur en klimaat
 2. Economie
 3. Werken en Leren
 4. Leefbaarheid
- Beheer en onderhoud zijn geregeld.
- Randvoorwaarden waar elk project binnen Nationaal Programma Groningen aan voldoen:
 1. Bewonersparticipatie
 2. Integraliteit
 3. Proportionaliteit
 4. Samenhang
 5. Toekomstbestendigheid
 6. Cofinanciering

- De ruimtelijke kwaliteit van de projecten van de Landschapswerkplaats zijn geborgd door een meervoudige structuur:
 1. De werkplaatsmeester is de eerste die de kwaliteit van de projecten bewaakt. Een vooraanstaande landschapsarchitect, met de kennis, ervaring en competenties zoals in hoofdstuk 4 omschreven zorgen ervoor dat het evenwicht bewaakt wordt tussen wensen van de initiatiefnemers, omwonenden en de gebiedspartijen en draagt daarmee zorg voor de duurzame borging van kwaliteit op langere termijn. In nauwe afstemming met het bestuur van Nationaal Programma Groningen en het OKT wordt de werkplaatsmeester aangesteld.
 2. Het multidisciplinaire schetsteam brengt vanuit de verschillende disciplines hun expertise in. Dit gebeurt vanuit diverse vakgebieden waarbij landschapsonwerpers, kunstenaars, vormgevers, cultuur- en erfgoed specialisten en architecten hun bijdrage leveren aan de bijzondere projecten. Vaak vanuit de eigen Groningse regio en soms ook van elders.
 3. Het OKT geeft advies over de ruimtelijke ingrepen die Nationaal Programma Groningen voorstelt. Hierin zijn onder andere het bouwheerschap van de provincie, het college van Rijksadviseurs, de bouwmeester 'versterking' van de gemeente Groningen en een onafhankelijke adviseur ruimtelijke kwaliteit vertegenwoordigd. De

Landschapswerkplaats consulteert het OKT periodiek over de inhoudelijke ontwikkelingen van de Landschapswerkplaats.

- Voor vaststelling van de werkplaatsagenda en bij de afronding van de planfase worden de projecten getoetst aan geldende ruimtelijk planologische regels. Hieronder vallen onder andere de toetsing aan de provinciale omgevingsverordening, bestemmingsplannen en natuurwetgeving.
- Ook de geldende aanbestedings- en staatsteunregels worden door de Landschapswerkplaats gevolgd.

De werking van de Landschapswerkplaats wordt in het derde jaar geëvalueerd.

Bij het opstellen van dit projectplan zijn de volgende kaders en uitgangspunten aangehouden:

- Advies Toukomstpanel van januari 2021
- Toukomstbeeld West 8
- Besluit van Bestuur Nationaal Programma Groningen, Gedeputeerde Staten en Provinciale Staten over het programmaplan Toukomst d.d. april/30 juni 2021

13. KANSEN EN AANDACHTSPUNTEN

De Landschapswerkplaats is een unieke kans om bewoners van de provincie een dominante rol te geven bij het (be)leefbaar, biodivers en toekomstbestendig maken van hun Groninger landschap. De ideeën die vanuit de hele provincie zijn aangedragen en die het Toukomstpanel heeft gebundeld, zijn veelzijdig, kunnen in samenhang worden opgepakt en moeten een definitieve plek krijgen in het landschap.

Het is goed om met alle partijen zoals Nationaal Programma Groningen, initiatiefnemers, gemeenten, waterschappen, de Landschapswerkplaats zelf en andere organisaties aandacht te hebben voor het volgende:

1. Hoe houden we voldoende snelheid in de uitwerking van de projecten en in de besluitvorming?
2. Hoe vinden we vroegtijdig een toekomstige eigenaar voor de projecten en welke rol speelt het beheer en onderhoudsvraagstuk?
3. Hoe zorgen we voor voldoende beschikbaarheid van gronden?
4. Hoe zorgen we ervoor dat de systeemwereld niet de overhand neemt op de initiatieven en de daaruit voortkomende projecten?

BIJLAGE A: De initiatieven uitgebreid toegelicht

Groningen beleven

Samen zorgen we ervoor dat er op typisch Groningse plekken, zoals op oude slaperdijken en langs diepen en maren, gewandeld of gefietst kan worden. En dat het netwerk van wandel- fiets- en ruiterspaden beter wordt, zodat ook horeca en andere ondernemers, borgen en musea ervan profiteren en de charme van het landschap verder wordt versterkt.

In de herinnering van de Groninger dorpen leven de oude paden van weleer voort. Sterker, er is een grote wens om de paden in ere te herstellen. Dat is dan ook de kern van dit plan: vanuit lokale herinneringen en wensen een fijnmazig netwerk van wandel-, fiets-, en ruiterspaden opzetten, geworteld in de rijke geschiedenis van onze provincie. De uitgangspunten zijn voor alle drie netwerken hetzelfde. In de eerste plaats is dat de kwaliteit van de paden. Dit gaat niet alleen om de begaanbaarheid, staat van onderhoud en veiligheid. Het is ook van belang dat de paden betekenis hebben in het landschap. Ten tweede moeten de paden en het netwerk dat zij vormen, goed te vinden zijn. Bijvoorbeeld via knooppunten op kaarten en paaltjes. Ten derde is het van belang dat de actieve recreant pauze kan nemen. Hierbij helpen uiteenlopende voorzieningen, van rustpunten tot picknickbanken, maar altijd met het lokale verhaal op de voorgrond.

Het netwerk maakt bestaande voorzieningen beter vindbaar. Dit sluit aan op het vierde uitgangspunt: de paden en voorzieningen moeten aansluiten bij het lokale verleden en heden. Ze moeten iets vertellen over het landschap en haar geschiedenis. Deze informatie kan digitaal of fysiek gekoppeld worden aan het netwerk.

Masterplan varen

Meer toegankelijke vaarwegen bieden grote kansen voor het verhogen van de kwaliteit van de leefbaarheid en woon-leefomgeving van alle Groningers. Herontwikkeling van onze historische waterwegen en het verbinden met fiets- en wandelnetwerken levert een belangrijke bijdrage aan duurzaam toerisme en kansen voor Groninger ondernemers. Vaarwegen doorsnijden een grote diversiteit aan unieke landschappen en bijzondere cultuurhistorie. Onderwerpen voor op de gebiedsagenda van de Landschapswerkplaats: de infrastructuur van vaarwegen toegankelijker maken (doorvaarthoogte, vaarwegdiepte); voorwaardenscheppende voorzieningen bij vaarwegen en meren; duurzaam varen; routeontwikkeling (zoals onze pareltjes zichtbaarder maken, vaarknooppunten-netwerk).

Wat levert het op? Direct en indirect honderden banen in de vrijetijdseconomie. Daarnaast wordt door het weer veilig. Het levendiger maken van onze historische vaarwegen vergroot de leefbaarheid en versterkt de Groninger identiteit. Bovendien is het een kwaliteitsimpuls voor de woonomgeving. Kanalen waarop wordt gevaren zijn levende kanalen: een omgeving waar het goed toeven en wonen is.

Een vaartoerist heeft ook vaak fietsen aan boord. Als hij aanmeert, gaat hij op zoek naar dezelfde authentieke beleving als elke andere toerist. Met nieuwe (ook digitale)

voorzieningen op aanlegplaatsen, toeristische opstappunten en parkeerplaatsen bij horeca, kan deze beleving direct worden aangeboden. Hierdoor worden (vaar)toeristen ook verblijfstoeristen. Havens en aanlegplaatsen worden weer beleavingsvolle knooppunten voor cultuur, horeca en ondernemende Groningers.

Diepen en maren

Diepen en maren staan aan de basis van Groningen. Ooit verbonden ze dorpen en steden met elkaar, maar ook met de wereld. De diepen – waaronder Damsterdiep, Boterdiep en Reitdiep – vormen belangrijke cultuurhistorische assen waarlangs van oudsher veel cultureel erfgoed aanwezig is als wierden, molens, sluizen, kalkovens en steenfabrieken. De samenhang tussen dit erfgoed is momenteel ver te zoeken. Het Damsterdiep is als oudste industriële as in Groningen vergelijkbaar met die van de Zaanse Schans voor Amsterdam. Maar geen toerist die met die bril kijkt. Door de openstelling en herbestemming van de erfgoedparels langs de diepen in samenhang aan te pakken, ontstaan hoogwaardige erfgoedlinten met een grote toeristisch-recreatieve betekenis.

Versterking en herstel van deze historische waterlopen biedt unieke kansen voor natuur, leefbaarheid, klimaat en waterbeheer. Het landschap wordt meer toegankelijk en ons erfgoed beter te beleven.

Het stelsel van maren vormt een netwerk in een agrarische omgeving, met kansen voor landschaps- en natuurherstel (natuurlijke oevers en vismigratie) en om het landschap meer toegankelijk te maken. Versterking van deze historische waterlopen vergroot tevens de

capaciteit voor opvang van water, in tijden van overvloed en schaarste. Dorpen en wijken kunnen zich opnieuw gaan verhouden tot het cultuurlandschap.

't Wad tot stad

Het cultuurlandschap rondom het Reitdiep behoort tot het oudste van Europa en verbindt de mooiste plekken van Groningen. Dit willen we behouden én toekomstbestendig maken. Samen zoeken we naar vernieuwende manieren om het landschap nog mooier te maken, met aandacht voor rendabele landbouw, biodiversiteit, toerisme en water. Het gebied van 't Wad tot Stad loopt langs de oude getijdenrivier het Reitdiep. Het Reitdiep verbindt het Werelderfgoed de Waddenzee via Nationaal Park Lauwersmeer en Nationaal Landschap Middag-Humsterland met de stad Groningen.

Dit Groninger landschap is altijd mee veranderd door de invloeden van eb en vloed, overstromingen en aanleg van dijken en sluizen. In de recente geschiedenis hebben een aantal ontwikkelingen het gebied minder aantrekkelijk gemaakt, zoals het steeds efficiënter maken van de landbouw. Percelen zijn steeds groter geworden en door het verlies van biodiversiteit is het landschap een stuk saaier geworden. Waar we voorheen zo snel mogelijk al het water naar zee lieten stromen, zouden we nu juist het water willen vasthouden. Door de nieuwe klimaatverandering verandert dit landschap ook weer mee. Laten we dit op een cultuur- en economisch-verantwoorde manier doen.

Samen met boeren, bewoners, studenten, natuurbeheerders en overheden willen we werken aan een plan voor het gebied waar landschapsverbetering, toegankelijkheid, beleving en bedrijvigheid in terugkomen. Een paar voorbeelden: Biodiversiteit bevorderen

door het realiseren van natuurgebieden en waterberging voor en na het gemaal de Waterwolf bij Electra; Waterberging door de oude waterlopen te herstellen waarbij de contouren van de voormalige eilanden van het Middag-Humsterland weer zichtbaar worden; Verwildering van oevers zodat er een bredere en meer gevarieerde begroeiing en biodiversiteit ontstaat; Natuur-inclusieve landbouw stimuleren; Wandel- en fietspaden aanleggen naar en langs het Reitdiep en waar mogelijk langs (nieuwe) natuurgebieden, zodat het gebied beter toegankelijk wordt; Kleinschalige zwemplaatsen creëren, ook aan het Wad; Goede verwijzing naar omliggende instellingen (musea, buitenplaatsen, dorpen) die verhalen vertellen en nieuwe verhalen verzamelen;

Van Aa naar Zee

In het grootste natuurgebied van Nederland ontbreekt een cruciale schakel: de natuurlijke overgang tussen zoet en zout water. Van Aa naar Zee herstelt dit op de beste plek, namelijk waar de Westerwoldse Aa in de Dollard uitmondt. Dit biedt kansen voor natuur en landbouw. Een project met internationale allure.

De (her)inrichting van de Westerwoldse Aa is afgerond met als resultaat een prachtig kleinschalig cultuurhistorisch beekdal met hoge biodiversiteit. Bij de monding in de Dollard, bij Nieuwe Statenzijl, wordt het water nu via een enorm sluizencomplex richting de Waddenzee gespuid. Er zijn de laatste decennia meer grote problemen ontstaan: bodemdaling in de polders, opslibbing op de kwelders en dat bij een rijzende zeespiegel. Verhoging en versterking van dijken en sluizen is geen duurzame oplossing. Dat moet en kan anders. De zee binnenlaten betekent gratis aanvoer van slib. Vruchtbaar slib en natuurlijk opgehoogde gronden kunnen later benut worden voor zilte landbouw. Zo wordt dit het

meest klimaatbestendige landbouwgebied van Nederland. En het blijft meegroeien met de zee, de natuur regelt het gratis en voor niks. En het heeft nog een voordeel in de Dollard zelf. Het getijdenvolume wordt groter, dat is gunstig voor het openhouden van de geulen in de Dollard die ook van belang zijn voor scheepvaart. Er ontstaat van zuid naar noord een afwisselende toeristische route. Van het water van de Westerwoldse Aa, naar de bosrijke zandgronden, door naar de weidsheid van het kleilandschap met tot slot de natuurlijke ontmoeting van zoet en zout. Het internationale én typisch Groninger project Van Aa naar Zee is omvangrijk met veel impact. Het genereert kennis en inspireert andere natuurgebieden met barrières. Het gaat om biodiversiteit- en natuurherstel, landbouwtransitie, veilig wonen, recreatie, toerisme en economie, kennisontwikkeling en internationale samenwerking. De schaal en compleetheid, van bron tot monding, levert aan beide zijden van de grens een unieke situatie op. Waar soorten weer vrij kunnen migreren, vogels weer rust- en broedgebieden vinden en mensen kunnen ondernemen en genieten van rust en ruimte.

Het Toukomstpanel adviseerde een provincie-brede visie ontwikkelen voor de toekomst van onze hele Groningse kust. In de Landschapswerkplaats gaan de initiatiefnemers van Aa naar Zee aan de slag met de eerste stap.

Verbonden Biodiversiteit

Verbonden Biodiversiteit wil een gemarkeerde route creëren langs fysieke hubs die biodiversiteit, cultuur en educatie met elkaar verbindt. Onderweg zie je bloemrijke bermen en bezoek je insectentempels, bijenheemtuinen, borgen en voedselbossen. Bij knooppunten zijn terrasjes, pluktuinen, creatieve bouwwerken (follies) en leerplaatsen. Ons mooie

Groningen heeft verschillende landschappen en een unieke ligging. Dit biedt veel mogelijkheden om bezoekers kennis te laten maken met biodiversiteit en (agrarisch) natuurbeheer.

Verbonden Biodiversiteit wil een proces op gang brengen dat een impuls geeft aan innovatieve ideeën, samenwerking en maatwerkprojecten. We leggen de regie terug in de handen van de Groningers. Zo maken we verschil voor ons landschap, onze woonomgeving, de regionale arbeidsmarkt en het onderwijs! We ontwikkelen routes rond bestaande initiatieven en de nieuwe Toukomstprojecten die in ontwikkeling zijn die goed zijn voor de biodiversiteit van planten en dieren (voedselbossen, pluktuinen, bijenidylles, ecologisch beheerde bermen). Routes bestrijken verschillende landschappen en gemeenten in de provincie. Onderling leiden deze recreatieve routes over land en water naar bijzondere Groningse plekken en proeftuinen. Zij vormen een belangrijk onderdeel van het biodiverse landschap. Samen met kennis- en uitvoerende organisaties wordt gekeken hoe bermen en oevers duurzaam beheerd kunnen worden, met aandacht voor inheemse soorten. Bijzondere aandacht voor de routes wordt gecreëerd door extra pleisterplaatsen en markante gebouwtjes in de vorm van follies en insectentempels. De routes vormen een web in heel Groningen. De pleisterplaatsen en proeftuinen leveren een toegevoegde waarde aan de toeristische sector in Groningen. Ook geven ze een impuls aan de leefbaarheid. Samen met de bestaande partijen die te maken hebben met de inrichting van het landschap hebben we als uiteindelijk doel een klimaatbestendig, kleurrijk en gevarieerd groen Groningen! We willen samenwerken met de afdelingen van de terreinbeherende organisaties, de gemeentelijke groenafdelingen, de waterschappen en overige grondbezitters. Ook sluiten we aan bij de werkroutes die de hierboven genoemde partijen zelf al hebben aangegeven in het Manifest voor Groningse uitwerking van het Deltaplan Biodiversiteit.

Groene longen en tiny forest

Bomen aanplanten op een manier die past bij de Groningse identiteit. Boomsoorten die er van oudsher stonden en die passen bij de bodem: in dorpen, langs wegen en paden, als versterking van landschappelijke beplantingen en op plekken die al bosrijk zijn. De bomen moeten de leefomgeving opwaarderen, de biodiversiteit versterken en recreatiegebieden verrijken. Groene Longen streeft ernaar 2 miljoen bomen te planten in de provincie, waaronder specifiek in het gebied tussen Meerstad en de A7 aan de oostkant van Groningen.

Samen met leerlingen en inwoners kleine bosjes aanplanten naast een basisschool om de biodiversiteit te vergroten, het landschap te verrijken en de leefomgeving te verbeteren. Tiny Forest is een bewezen methode om kleine (zichzelf onderhoudende) bosjes aan te leggen op stukken grond van ongeveer 10 bij 10 meter. Één of meer van deze bosjes kunnen samen met de bestaande natuur de draagkracht voor biodiversiteit enorm verhogen. Voor een groener en meer bebost Groningen! De diversiteit van deze kleine bosjes zorgt ervoor dat er veel verschillende soorten vogels en insecten worden aangetrokken, wat goed is voor de biodiversiteit in de omgeving. Indien je besluit in één gebied meerdere 'Tiny Forests' aan te leggen kan de capaciteit van het hele gebied verhoogd worden, zelfs als de bossen niet direct met elkaar verbonden zijn. Kortom een goede manier voor mens en natuur om naast elkaar te wonen.

Voor basisschoolleerlingen en studenten geeft een Tiny Forest mensen de kans om de natuur in hun eigen leefomgeving te ontdekken en daarover te leren. Het vergroot daarnaast de waterbergingscapaciteit, verbetert het de luchtkwaliteit en gaat hittestress tegen. Als klap op

de vuurpijl heeft een klein bos een positief effect op de gezondheid: meer natuur in de buurt kan zorgen voor minder stress en stressgerelateerde klachten.

Bermen komen tot Leven

Ecologisch bermbeheer in de gehele provincie Groningen. Er samen met wegbeheerders voor zorgen dat ecologisch bermbeheer de standaard wordt in Groningen. Door bermen in te zetten voor biodiversiteit, maak je gebruik van oppervlakte die anders onbenut blijft en het is meteen zichtbaar voor iedereen. Het Toukomstpanel gaf als agendapunt mee dat er een plan moet komen voor bloeiende bermen in de hele provincie Groningen.

Een groot levend netwerk dat vrijwel alle dorpen, steden, natuurterreinen en landbouwgronden in Groningen met elkaar verbindt. Dat is de potentie van de bermen in Groningen. Met naar schatting een oppervlakte van 6.000 hectare vormen bermen een belangrijke verkeersader voor de ontwikkeling en verspreiding van insecten en plantensoorten. Een verkeersader met potentie die veelal onbenut wordt gelaten. Insecten zijn onmisbaar in ons landschap. Bijna tachtig procent van de planten wordt bestoven door insecten. De natuur, maar ook de landbouw kan niet zonder. Insecten functioneren als bestuivers en bovendien als natuurlijke bestrijding tegen ziekten en plagen. Helaas staat ruim de helft van de Nederlandse bijensoorten op de Rode Lijst van Nederlandse bijen.

We moeten daarom zuinig zijn op deze waardevolle insecten. Het is belangrijk om het leefgebied te vergroten en de kwaliteit van de leefgebieden te verbeteren. Lokaal ontstaan goede initiatieven met de aanleg van bijenidylles en bijenlinten van hoge kwaliteit. Vaak

ontworpen en aangelegd samen met bewoners. Kennisdeling, maatwerk, lokale betrokkenheid en een duurzame instandhouding zijn daarbij kernpunten.

Deze lokale initiatieven vormen vaak losse schakels in het landschap. Bermen langs wegen en paden kunnen zorgen voor verbinding en uitbreiding van een fijnmazig netwerk waarmee het leefgebied van insecten en planten wordt vergroot.

De ecologische waarde van bermen hangt nauw samen met de inrichting en het beheer. Om een goed en provincie dekkend ecologisch bermbeheer op te zetten, is een praktische insteek nodig waarbij partijen, kennis en ervaring samen moeten komen. Verschil in potentie en lokale uitgangssituaties vragen om maatwerk. Door maatregelen op het gebied van omvorming, beheer en ontwikkeling af te stemmen op de lokale situatie ontstaat een duurzame en succesvolle aanpak. Dat is ecologisch.

Kiek'n & Doun

Het moois in de provincie nog beter onder de aandacht brengen door schakels in het wandel- en fietsnetwerk langs plekken die verhalen vertellen uit te breiden. Groningen heeft tal van fiets- en wandelpaden, een rijke cultuur en prachtige natuur die een fiets- of wandeltocht de moeite waard maken. De provincie staat hier echter niet breed bekend. Kiek'n & Doun wil bestaande en nieuwe routes met elkaar verbinden en in kaart brengen via een app of website. Door het in kaart brengen van bestaande routes en nieuwe verbindingen via een app of website kan een Groninger of toerist in één oogopslag zien wat een gebied in Groningen te bieden heeft. De app of web maakt andere routes, bezienswaardigheden en informatie direct zichtbaar. Het Toukomstpanel heeft de fysieke routes opgenomen als input

voor de agenda van de Landschapswerkplaats. Het verzamelen en publiceren van begeleidende verhalen en de app of website wordt in een afzonderlijk Toukomstproject door de initiatiefnemers uitgewerkt.

Aan de beleving van routes valt nog veel te ontwikkelen. Routes die 'over' de geschiedenis van de provincie lopen. Geschiedenis die je terugvindt in vergeten kerkepaden, slaperdijken en karrensporen. Door met een helikopterblik te kijken kunnen we een veel betere infrastructuur ontwikkelen voor inwoners en bezoekers. In samenwerking met en geleiding naar erfgoed, borgen, horeca, musea en bijzondere overnachtingsplekken. Zo zorgen de routes voor een intensere beleving door de wandelaar en fietser. De routes zorgen ook voor economisch gewin bij de plekken waar de bezoekers komen. Het fiets- en wandelpaden netwerk is dan letterlijke de spin in het web, die zorgt voor de verbinding met allemaal mooie plekken. Maar ook voor verbinding met de kracht van het Groninger landschap, verhalen over de Groningse cultuur en omgeving. De aanpak van de fiets- en wandelpaden draagt bij aan een positieve beleving van Groningen: het benadrukken van de rust van het platteland en de ruimte in de polders. Zo straalt een mooi, doordacht en samenhangend fiets- en wandelpadennetwerk uit op de hele provincie.

De aanpak start met de inventarisatie van de huidige wandel- en fietspaden structuur. Met aandacht voor veiligheid en aanpak van verouderde paden. Uitbreiding van bestaande routes en realisatie van nieuwe routes zorgen vervolgens voor meer verbinding met aangrenzende gemeenten en gebieden zoals de Wadden, Friesland, Drenthe en Duitsland. Lokale initiatieven en ideeën krijgen een plek in het plan. Op de routes is aandacht voor voorzieningen: van plaatsen om koffie te drinken, bijzonder overnachtingsplekken en museumbezoek tot aandacht voor het verdwenen landschap door de ruilverkaveling.

Vergroenen (met begroeiing) van bestaande en verlaten gaswinningslocaties.

De gaswinningslocaties zijn macabere littekens in het open Groninger landschap. Het zijn lugubere asfaltvlakten met ijzeren ‘Heras-hekwerken’ erom heen, die eeuwig blijven liggen, als lelijke littekens in het landschap, als herinnering aan het volledig leegzuigen van de diepe ondergrond van Groningen. Volledig ontoegankelijk voor mens en dier, er mag en kán geen plant groeien. Wat er groeit wordt doodgespoten, omringende bomen worden onmiddellijk gekapt. Tijd voor een nieuwe bestemming, tijd voor vergroening! Wat zou het mooi én symbolisch zijn als deze locaties worden omgevormd tot een oase van groen, van gaswinningslocatie tot ecologische parels, en weer toegankelijk voor de bewoners uit de omringende dorpen.

Het Toukomstpanel vond het groen inrichten van oude gaswinningslocaties, bijvoorbeeld in combinatie met kunst een goed idee. Het draagt bij aan de biodiversiteit, een mooier landschap in onze provincie en het past bij het ‘verhaal’ dat we willen vertellen. We willen de gaswinningsgeschiedenis zichtbaar maken zonder de slachtofferrol aan te nemen. Het met bomen en planten inrichten van oude gaswinningslocaties geeft een positieve draai aan het verleden: de fysieke littekens van de gaswinning in ons landschap worden zichtbaar verzorgd. De grond van de gaswinningslocaties is meestal niet in bezit van NAM, maar van de oorspronkelijke eigenaar. Om iets van deze plekken te bewaren voor de toekomst heeft het Toukomstpanel 1 miljoen euro gereserveerd om dit idee uit te voeren binnen de Landschapswerkplaats.

BIJLAGE B: Samenhang met andere programma's en organisaties

Programma's	Organisaties
1. EU-programma's zoals Life	1. Prolander
2. Nationale programma's zoals rond de stikstofaanpak	2. Libau
3. Gemeentelijke programma's en beleid	3. Groninger Landschap
4. Programma's en beleid van waterschappen	4. Landschapsbeheer Groningen
5. Programma's en beleid van de provincie Groningen	5. Waterschappen (Noorderzijlvest en Hunze & Aa's)
6. Regiodeal Natuurinclusieve Landbouw,	6. Staatsbosbeheer
7. Agroprogramma Provincie Groningen	7. alle gemeenten in de provincie Groningen
8. Programma Veenoxidatie Provincie Groningen	8. Bureau Nationale Parken
9. Thematische programmalijn Ons Groninger Landschap Provincie Groningen	9. Routebureau Groningen (onderdeel landschapsbeheer)
10. Actieplan Biodiversiteit	10. Natuurmonumenten
11. Erfgoedprogramma Nationaal programma Groningen	11. Toerisme Coöperatie
12. Toerisme Strategie	12. Agrarische collectieven
13. Programma Bos & Hout Provincie Groningen	13. Vereniging Groninger Dorpen
14. Tennet / 380 KV	14. Stichting Oude Groninger Kerken
	15. Marketing Groningen
	16. Regionale marketingorganisaties (o.a. Promotie Waddenland)
	17. Rijkswaterstaat
	18. Natuur en Milieufederatie Groningen
	19. Vlinderstichting

15. Gebiedscoöperaties	20. IVN
16. Aanvalsplan Landschapselementen	21. Stichting Nationaal Landschap Middag-Humsterland
17. Ontwikkeld Landschap Middag- Humsterland (provincie Groningen)Natuurinclusieve akkerbouw Groningen (provincie Groningen)	22. KNHS (Koninklijke Nederlandse Hippische Sportfederatie)
18. Project Groene bermen (provincie Groningen)	23. Watersportverbond
19. Fietsstrategie provincie Groningen	24. Hiswa-Recron
20. Tennet / 380 KV	25. etc
21. N33	26. etc
22. Kaderrichtlijn water	
23. ED2050 Provincie Groningen	
24. Corridor N33/A7	
25. Kaderrichtlijn Water	
26. Programma Erfgoed, Ruimtelijke Kwaliteit en Landschap Provincie Groningen	
27. Realisatie van het Natuur Netwerk Nederland	
28. Fietsstrategie Provincie Groningen	
29. Etc	
30. etc	

COLOFON

Dit projectplan is opgesteld door Prolander in samenwerking met opdrachtgever Nationaal Programma Groningen en Landschapsbeheer Groningen.

Copyright. Voor overname van tekst of foto's is toestemming nodig.

Fotografie

Marieke Kijk in de Vegte

Ontwerp

Dizain

Meer informatie op www.toukomst.nl en www.nationaalprogrammagoningen.nl

Toukomst: Krachten bundelen voor Groningen

Toukomst is een initiatief van Nationaal Programma Groningen in samenwerking met West 8
en organisaties uit de provincie Groningen.

www.toukomst.nl